

บทที่ 9

การเกษตรกรรม

การเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของประชากรไทยในทุกภูมิภาค เนื่องจากประเทศไทยตั้งอยู่ในเขตภูมิอากาศแบบร้อนชื้น เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชได้หลายชนิด ปัจจุบันนอกจากสามารถเพาะปลูกได้เพียงพอแก่การบริโภคแล้ว ยังเป็นแหล่งผลิตเพื่อส่งออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศ จนกระทั่งเป็นผู้ส่งออกผลผลิตทางการเกษตรรายใหญ่ของโลก อย่างไรก็ตามเนื่องจากแต่ละภูมิภาคของไทยมีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ และที่ตั้งสัมพันธที่ส่งผลให้มีลักษณะภูมิอากาศที่ต่างกันจึงทำให้มีศักยภาพในการทำเกษตรกรรมที่ต่างกัน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประเทศไทยสามารถผลิตผลไม้ส่งออกสู่ตลาดได้ทุกฤดูกาล หากเราเป็นผู้บริโภคที่ฉลาดก็จะสามารถเลือกบริโภคผลไม้ราคาถูกลงได้ ตลอดทั้งปีเช่นเดียวกัน

รูปแบบการเกษตรกรรม

การเกษตรกรรม หมายถึง การประกอบกิจกรรมเกี่ยวกับการเพาะปลูกหรือการกสิกรรม การเลี้ยงสัตว์หรือปศุสัตว์ การประมงและการทำป่าไม้ ในทางภูมิศาสตร์เศรษฐกิจได้จำแนกรูปแบบการประกอบอาชีพเกษตรกรรมไว้หลายรูปแบบ โดยจำแนกรูปแบบการเกษตรกรรมประกอบด้วยการเกษตรกรรมเพื่อยังชีพ และเพื่อการค้า หากพิจารณาตามกรรมวิธีการผลิต ขนาด และขั้นตอนการประกอบกิจกรรมได้ดังต่อไปนี้

1. การกสิกรรม

การกสิกรรมหรือการเพาะปลูกเป็นกิจกรรมที่คนไทยใช้ในการดำรงชีพของมาตั้งแต่อดีต โดยมีพัฒนาการจากการเพาะปลูก เพื่อยังชีพให้ได้ผลผลิตเพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือนด้วยวิธีการง่าย ๆ เป็นการผลิตเพื่อการค้าด้วยวิธีที่ทันสมัยในปัจจุบัน เพื่อให้ได้ผลผลิตเพียงพอต่อการบริโภคของประชากรที่เพิ่มขึ้น และสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในแต่ละยุคสมัย สำหรับในประเทศไทยหากพิจารณาถึงรูปแบบการเพาะปลูกของเกษตรกรที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน สามารถจำแนกได้ดังต่อไปนี้

1.1 การเพาะปลูกเพื่อยังชีพ (subsistence agriculture) หมายถึง การเพาะปลูกเพื่อตอบสนองการบริโภคในครัวเรือนเป็นสำคัญ หากมีผลผลิตเหลือจากบริโภคจึงจะจำหน่าย หรือแลกเปลี่ยนสิ่งจำเป็นอื่นจากเพื่อนบ้าน การเพาะปลูกเพื่อยังชีพเป็นการเพาะปลูกแบบดั้งเดิม โดยวัตถุประสงค์เพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นสำคัญ โดยใช้วิธีการเพาะปลูกแบบง่าย ๆ หรือแบบดั้งเดิม ใช้แรงงานคนและสัตว์ในการเพาะปลูก การเพาะปลูกดังกล่าวประกอบด้วย

1.1.1 การเพาะปลูกเพื่อยังชีพแบบง่าย (simple subsistence agriculture) เป็นการเพาะปลูกพืชแบบดั้งเดิม โดยใช้เครื่องมือง่าย ๆ ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากภูมิปัญญาดั้งเดิมในชุมชน โดยมีเป้าหมายให้ได้ผลผลิตเพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นสำคัญ พืชที่ปลูกจะเป็นพืชสำหรับใช้บริโภคในครัวเรือนเป็นสำคัญ โดยสามารถจำแนกได้ดังนี้

(1) การทำไร่เลื่อนลอย (shifting cultivation) เป็นการเพาะปลูกแบบดั้งเดิม โดยการย้ายสถานที่เพาะปลูกตามความอุดมสมบูรณ์ของที่ดินตามธรรมชาติ ซึ่งจะปลูกพืชโดยการทำลายป่าเพื่อทำไร่ เช่น ปลูกข้าว และ ข้าวโพด ซึ่งเป็นพืชอาหารหลักของแต่ละกลุ่มชน และในบางพื้นที่อาจมีการปลูกฝิ่น กัญชา ซึ่งเป็นพืชที่ผิดกฎหมายที่ไม่สามารถเพาะปลูกอย่างถาวรได้ การเพาะปลูกวิธีนี้เป็น การเพาะปลูกแบบดั้งเดิมที่ไม่จำเป็นต้องได้ผลผลิตในปริมาณมาก แต่ต้องการให้เพียงพอต่อการบริโภคเป็นสำคัญ จึงไม่จำเป็นต้องถือครองพื้นที่การเพาะปลูกเป็นกรรมสิทธิ์ถาวร แต่จะย้ายสถานที่เพาะปลูกไปตามแหล่งที่เหมาะสมกว่าโดยหมุนเวียนไปเรื่อย ๆ

(2) การเพาะปลูกติดที่เพื่อยังชีพ เป็นการเพาะปลูกอยู่ในที่ดินเดิมอย่างถาวร แต่ใช้กรรมวิธีการเพาะปลูกแบบง่าย ๆ วิธีนี้ในปัจจุบันพบไม่มากนัก โดยจะพบในลักษณะการเพาะปลูกควบคู่กับการเก็บของป่าและล่าสัตว์ (gathering and hunting) เนื่องจากพื้นที่เพื่อการเพาะปลูกมีไม่เพียงพอ จึงต้องเก็บของป่าหรือล่าสัตว์เพื่อจำหน่ายและเป็นอาหารด้วย ซึ่งเป็นการเกษตรกรรมดั้งเดิมของกลุ่มชนที่อาศัยอยู่บริเวณพื้นราบ ปัจจุบันจะพบกระจายอยู่ตามพื้นที่หุบเขาแคบ ๆ ในบางจังหวัด

1.1.2 การเพาะปลูกเพื่อยังชีพแบบเข้มข้น (intensive agriculture) หมายถึง การเพาะปลูกในที่ดินเดิมโดยไม่ย้ายที่ หรือเกษตรกรรมมีการครอบครองพื้นที่เพาะปลูกถาวร โดยเพาะปลูกพืชหมุนเวียนไปตามฤดูกาล เมื่อดินเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ก็จะใช้วิธีการบำรุงดิน ซึ่งเป็นวิธีที่ก้าวหน้ากว่าแบบดั้งเดิม โดยมุ่งการผลิตเพื่อการบริโภคเป็นสำคัญ หากผลผลิตมากพอก็จะจำหน่ายหรือแลกเปลี่ยนกับสิ่งจำเป็นอื่น ๆ การเกษตรกรรมแบบนี้เป็นวิธีที่พบได้โดยทั่วไปในหมู่บ้านชนบท หรือเกษตรกรส่วนใหญ่ของประเทศ พืชที่ปลูกส่วนใหญ่คือข้าวซึ่งเป็นพืชอาหารหลัก ต่อมาระยะหลังเมื่อภาวะทางเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป จึงได้มีการนำเอาพืชเศรษฐกิจอื่นมาปลูกเสริม หรือสลับนอกฤดูเพื่อเพิ่มรายได้ เช่น ยาสูบ ถั่วเหลือง ถั่วลิสง หอมแดง กระเทียม และพืชผักชนิดต่าง ๆ เป็นต้น

1.2 การเพาะปลูกเพื่อการค้า (commercial agriculture) หรือ แบบไร่ขนาดใหญ่ (plantation) เป็นการเพาะปลูกที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้าเป็นหลัก ใช้ทุนดำเนินการสูง และผู้ประกอบการมีการนำระบบการจัดการที่ทันสมัยเข้ามาใช้ในการดำเนินงาน ลักษณะการเพาะปลูกดังกล่าวถูกนำมาใช้เพื่อการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่มีตลาดรองรับทั้งภายในและต่างประเทศ หรือเพื่อป้อนโรงงานอุตสาหกรรมโดยเฉพาะ ชนิดของพืชที่มีลักษณะการเพาะปลูกตามรูปแบบดังกล่าว ได้แก่ ลำไย ลิ้นจี่ ส้ม ยางพารา ปาล์มน้ำมัน ข้าวโพด อ้อย และมันสำปะหลัง เป็นต้น ซึ่งลักษณะการเกษตรดังกล่าวมักเกิดจากผู้ประกอบการจากต่างถิ่น หรือผู้ประกอบการที่เป็นนายทุนจากในเมืองที่มีเงินลงทุนจำนวนมาก โดยมีเกษตรกรในพื้นที่เป็นแรงงาน หรือมีการนำเข้าแรงงานจากถิ่นอื่น เป็นต้น

1.3 การเพาะปลูกแบบผสม (mixed farming) เป็นการทำเกษตรกรรมที่ใช้วิธีการผลิตหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน เพื่อให้ได้ผลตอบสนองต่อหน่วยพื้นที่เพิ่มขึ้น และต่อเนื่องทุกฤดูกาล ซึ่งในประเทศไทยมีการทำการเพาะปลูกแบบผสม จำแนกได้เป็น 3 ลักษณะได้แก่

1.3.1 การปลูกพืชผสมกับการเลี้ยงสัตว์ เป็นวิธีการดั้งเดิมซึ่งพบทั่วไปในสังคมชนบทที่มีทั้งปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์เพื่อการบริโภคในครัวเรือน เช่น ปลูกข้าวเป็นอาหารหลัก เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ และเลี้ยง

หมูไ่ว้เป็นอาหาร หรือจำหน่ายเป็นรายได้เสริม ในขณะที่เดียวกันก็มีการปลูกพืชผักสวนครัวไว้บริโภคในครัวเรือนด้วย ปัจจุบันยังคงมีการเพาะปลูกลักษณะดังกล่าวอยู่ตามหมู่บ้านในชนบททั่วไป

1.3.2 การปลูกผัก ผลไม้และไม้ดอก เป็นการปลูกพืชเพื่อจำหน่ายยังตลาดเป็นรายวัน ส่วนใหญ่จึงปลูกพืชที่คนในชุมชนเมืองต้องใช้ในชีวิตประจำวัน ดังนั้นแหล่งเพาะปลูกพืชลักษณะเช่นนี้มักอยู่บริเวณชานเมืองขนาดใหญ่ หรืออยู่ไม่ไกลจากตลาดหลักในเมือง พื้นที่ดังกล่าวเป็นแหล่งผลิตผัก ผลไม้และไม้ดอกไม้ประดับส่งให้แม่ค้าในตลาดเป็นรายวัน ดังนั้นจึงมีการใช้พื้นที่เพาะปลูกแบบเข้มข้น เพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของตลาด ในประเทศไทยพบแหล่งเพาะปลูกลักษณะเช่นนี้อยู่บริเวณใกล้เมืองใหญ่ เช่น พื้นที่โดยรอบกรุงเทพฯ ฯ เชียงใหม่ นครราชสีมา ขอนแก่น อุบลราชธานี หาดใหญ่ และนครศรีธรรมราช เป็นต้น หากผลผลิตมีมากอาจส่งไปยังพื้นที่อื่น ๆ ได้ด้วย ส่วนชนิดพืชที่ปลูก ได้แก่ ผักกาด คื่นช่าย ต้นหอม ผักชี กัลยไม้ กุหลาบหรือพืชผัก และไม้ดอกอื่น ๆ เป็นต้น

1.3.3 การเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นการทำการเกษตรตามแนวพระราชดำริฯ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ซึ่งพระองค์ท่านได้ทรงเสนอแนวทางการใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ และการดำรงชีวิตอยู่ภายใต้เศรษฐกิจแบบพอเพียง พระองค์ท่านได้ทรงกำหนดแนวทางการดำเนินการให้แก่เกษตรกรนำไปปฏิบัติ โดยแบ่งพื้นที่ทำกินเป็น 4 ส่วนประกอบด้วย

(1) ที่อยู่อาศัยและสัตว์เลี้ยง สำหรับไว้เป็นอาหารในครอบครัวหรือจำหน่ายเป็นรายได้เสริม โดยใช้พื้นที่ประมาณร้อยละ 10 ของพื้นที่ทั้งหมด

(2) พื้นที่ขุดสระเก็บกักน้ำ สำหรับใช้อุปโภคบริโภค การเกษตรกรรม และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเพื่อเป็นรายได้เสริม โดยใช้พื้นที่ประมาณร้อยละ 30 ขุดบ่อให้มีความลึกประมาณ 4 เมตร ก็จะสามารถเก็บกักน้ำได้เพียงพอต่อการใช้น้ำในกิจกรรมที่สำคัญในพื้นที่นั้น ๆ

(3) พื้นที่ทำนา สำหรับใช้ปลูกข้าวไว้บริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก หากเหลือจากการบริโภคก็สามารถจำหน่ายเป็นรายได้ของครอบครัวได้ด้วย หลังฤดูเก็บเกี่ยวยังสามารถใช้พื้นที่ปลูกพืชไร่หมุนเวียนนอกฤดูเป็นรายได้อีกทางหนึ่ง โดยกำหนดอัตราส่วนของพื้นที่ดังกล่าวไว้ ประมาณร้อยละ 30 ของพื้นที่ทั้งหมด

(4) พื้นที่วนเกษตร หมายถึงพื้นที่สำหรับปลูกไม้ผลยืนต้นหลายชนิดที่สามารถให้ผลผลิตหมุนเวียน เพื่อให้สามารถจำหน่ายได้ตลอดทั้งปี เป็นรายได้ที่นอกเหนือจากการทำนา โดยกำหนดให้มีอัตราส่วนของพื้นที่ดังกล่าวประมาณร้อยละ 30 ของพื้นที่ทั้งหมด

การเกษตรทฤษฎีใหม่นี้สามารถนำมาใช้แก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำสำหรับการเพาะปลูก โดยเฉพาะในพื้นที่นอกเขตชลประทาน และยังเหมาะกับสภาวะเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน ซึ่งทุกครัวเรือนจำเป็นต้องมีรายได้ให้สอดคล้องกับรายจ่ายที่หมุนเวียนตลอดทั้งปี การเกษตรทฤษฎีใหม่นี้ได้ผ่านการทดลองจนประสบผลสำเร็จมาแล้ว โดยมีพื้นที่ทดลองอยู่ที่จังหวัดสระบุรี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงพระราชทานแนวทางการประกอบอาชีพแบบทฤษฎีใหม่ที่ควบคู่กับการยึดเศรษฐกิจแบบพอเพียง แต่แนวทางดังกล่าวก็ยังไม่สามารถขยายผลในทางปฏิบัติแก่เกษตรกรในแต่ละภูมิภาคได้เท่าที่ควร เพราะเกษตรกรยังขาดความรู้และยังยึดติดกับวิธีการเพาะปลูกแบบดั้งเดิมที่เคยปฏิบัติสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ

หากได้รับการส่งเสริมให้เกษตรกรนำมาปฏิบัติอย่างจริงจัง จะสามารถแก้ปัญหาความยากจนและการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ภายใต้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้รับการยอมรับทั้งในประเทศและต่างประเทศ

2. การปศุสัตว์

การปศุสัตว์หรือการเลี้ยงสัตว์ เป็นกิจกรรมที่เกษตรกรไทยทุกภาคใช้เป็นอาชีพเสริมควบคู่กับการเพาะปลูกมาช้านาน ประกอบด้วยสัตว์ที่เลี้ยงไว้ใช้แรงงาน ได้แก่ ช้าง ม้า โค และกระบือ เป็นต้น ส่วนสัตว์ที่เลี้ยงไว้เป็นอาหารได้แก่ เป็ด ไก่ และสุกร ซึ่งในอดีตเกือบทุกครัวเรือนในชนบทจะเลี้ยงสัตว์เหล่านี้ สำหรับปัจจุบันรูปแบบทางเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป การปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ เพื่อใช้ประโยชน์ในครัวเรือนจึงลดจำนวนลง เปลี่ยนเป็นการเลี้ยงสัตว์บางชนิดเพื่อจำหน่ายมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น รูปแบบการเลี้ยงสัตว์จึงเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยสามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภท ดังต่อไปนี้

2.1 การเลี้ยงสัตว์ในครัวเรือน เป็นกิจกรรมที่ยังคงมีอยู่บางครัวเรือนในชนบท แต่ปริมาณการเลี้ยงสัตว์ไว้ใช้งาน เช่น ช้าง ม้า โค และกระบือ ได้ลดลงอย่างรวดเร็ว เพราะมีเครื่องจักรเข้ามาทำหน้าที่แทนส่วนเป็ด ไก่ และสุกรที่เคยเลี้ยงไว้เป็นอาหาร ก็ลดจำนวนลงเช่นเดียวกัน เพราะสมาชิกในครอบครัวที่เป็นวัยแรงงานออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน เพื่อทำงานที่มีรายได้ประจำเพิ่มมากขึ้น ปล่อยให้เด็กและคนชราเฝ้าบ้าน การมีสัตว์เลี้ยงดังกล่าวจึงเป็นภาระในการเลี้ยงดู และเกินกำลังความสามารถของสมาชิกในแต่ละครอบครัวจะรับภาระได้

2.2 การเลี้ยงสัตว์แบบคอกปศุสัตว์ เป็นการเลี้ยงสัตว์ที่มุ่งเพื่อการค้าและยึดเป็นอาชีพหลัก การเลี้ยงสัตว์วิธีนี้เป็นวิธีที่ลงทุนสูง ซึ่งต้องใช้วิทยาการสมัยใหม่และระบบการจัดการที่เหมาะสม จึงจะประสบความสำเร็จ ดังนั้นการเลี้ยงสัตว์แบบนี้จึงจำกัดอยู่ในกลุ่มผู้ประกอบการที่มีเงินทุนมาก มีความรู้และประสบการณ์ในการดำเนินงานสูง จึงเป็นวิธีที่ไม่แพร่หลายในกลุ่มเกษตรกรทั่วไป แต่จะดำเนินการโดยผู้ประกอบการที่มีเงินทุนมาก สัตว์ที่เลี้ยงในลักษณะดังกล่าว ประกอบด้วย ไก่เนื้อ ไก่ไข่ โคเนื้อ สุกรและโคนม เป็นต้น โดยมีการเลี้ยงในเชิงพาณิชย์มากกว่าการเลี้ยงเพื่อบริโภคหรือเป็นรายได้เสริมในครัวเรือน

3. การประมง

การทำประมง ประกอบด้วยการจับสัตว์น้ำ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ หรือการแสวงหาชลสมบัติ ในพื้นที่แต่ละภูมิภาคของไทยมีศักยภาพในการประมงที่แตกต่างกันตามสภาพภูมิประเทศ แต่อย่างไรก็ตามในอดีตประเทศไทยเป็นประเทศที่มีสัตว์น้ำอย่างอุดมสมบูรณ์ ดังคำกล่าวที่ว่า “ในน้ำมีปลาในนามีข้าว” ถึงแม้ปัจจุบันปริมาณสัตว์น้ำในธรรมชาติจะลดจำนวนลง แต่เกษตรกรไทยก็ได้พัฒนาระบบการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเพื่อเพิ่มผลผลิตให้เพียงพอต่อความต้องการของตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ โดยมีแหล่งประมงที่สำคัญอยู่ในภาคภาคกลาง ภาคตะวันตก ภาคใต้ และภาคตะวันออก ซึ่งมีพื้นที่ติดทะเลและมีแหล่งน้ำจืดที่อุดมสมบูรณ์ โดยสามารถจำแนกได้ดังนี้

3.1 ประมงน้ำจืด หมายถึง การเพาะเลี้ยง และการจับสัตว์น้ำในแหล่งน้ำที่เป็นน้ำจืด เช่น ห้วยหนอง คลอง บึง และแหล่งน้ำจืดอื่น ๆ ซึ่งการทำประมงในแหล่งน้ำจืดเป็นกิจกรรมที่คนไทยทุกภูมิภาครู้จักมา

นาน โดยได้มีการประดิษฐ์เครื่องมือสำหรับจับสัตว์น้ำที่หลากหลาย และสอดคล้องกับลักษณะของแหล่งน้ำชนิดสัตว์น้ำ และสัมพันธ์กับฤดูกาล สำหรับการประมงน้ำจืดนั้นสามารถจำแนกได้ดังนี้

3.1.1 การจับสัตว์น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติ การจับสัตว์น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติเป็นกิจกรรมที่ชาวไทยทุกภูมิภาคทำเป็นอาชีพเสริมมาเป็นเวลาช้านาน โดยจะสังเกตพบว่าทุกภาคมีการประดิษฐ์เครื่องมือดักจับสัตว์น้ำที่มีประสิทธิภาพอย่างหลากหลาย ในบางพื้นที่ยังคงใช้อยู่ในปัจจุบัน เช่น แห อวน ยอ (จ่า) ไช ลอบ และตุ้ม เป็นต้น โดยมีแหล่งทำการประมงจำแนกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่

(1) ประมงในแม่น้ำ สามารถทำประมงได้ทุกฤดูกาล โดยเฉพาะแม่น้ำขนาดใหญ่ เช่น แม่น้ำโขง แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำมูล แม่น้ำชี แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำแม่กลองและแม่น้ำบางปะกง เป็นต้น ปลาหรือสัตว์น้ำบางชนิดอาจมีฤดูกาลในการจับ เช่น ปลาบึกในแม่น้ำโขงที่จังหวัดเชียงราย แต่บางชนิดจับได้ตลอดทั้งปี

(2) ประมงในแหล่งน้ำท่วม ในฤดูฝนปลาจะไปวางไข่และขยายพันธุ์ในพื้นที่ที่น้ำท่วมถึง หรือในทุ่งนาที่น้ำท่วมขัง เกษตรกรสามารถจับปลาเหล่านั้นได้เช่นเดียวกัน โดยปลาบางชนิดจะว่ายขึ้นไปวางไข่ในทุ่งนาช่วงต้นฤดูฝน พอเริ่มเข้าสู่ฤดูหนาวจะอพยพกลับไปสู่แหล่งน้ำใหญ่ที่มีน้ำขังตลอดทั้งปี เกษตรกรก็จะเลือกเครื่องมือดักจับตามความเหมาะสม ซึ่งเครื่องมือแต่ละชนิดจะมีความเหมาะสมกับการทำประมงที่ต่างกัน

(3) ประมงในทะเลสาบและหนองบึง ประเทศไทยประกอบด้วยแหล่งน้ำขนาดใหญ่ประเภทหนอง บึงหรือทะเลสาบ ทั้งที่เกิดเองตามธรรมชาติและทะเลสาบเหนือเขื่อนกระจายอยู่ในทุกภูมิภาค เช่น บึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์ หนองหานจังหวัดสกลนคร ทะเลน้อยจังหวัดพัทลุง ทะเลหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช เขื่อนภูมิพลจังหวัดตาก เขื่อนสิริกิติ์ จังหวัดอุตรดิตถ์ เขื่อนแม่จันทสมบูรณ์ชล จังหวัดเชียงใหม่ ทะเลสาบเชียงแสนจังหวัดเชียงราย กว๊านพะเยา จังหวัดพะเยา เขื่อนศรีนครินทร์ จังหวัดกาญจนบุรี เขื่อนอุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น เขื่อนสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี เขื่อนลำปาว จังหวัดกาฬสินธุ์ และทะเลสาบสงขลา จังหวัดสงขลา เป็นต้น แหล่งน้ำดังกล่าวนอกจากจะเป็นแหล่งเก็บกักน้ำที่สำคัญแล้ว ยังเป็นแหล่งขยายพันธุ์สัตว์น้ำตามธรรมชาติและแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำที่เกษตรกรสามารถทำประมงและยึดเป็นอาชีพได้

3.1.2 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ปัจจุบันเกษตรกรเกือบทุกภูมิภาคของประเทศหันมาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเป็นอาชีพเพิ่มขึ้น ทั้งทำเป็นอาชีพหลักและเป็นอาชีพเสริม เนื่องจากสัตว์น้ำที่มีอยู่ตามธรรมชาติลดจำนวนลง อันเป็นผลมาจากปริมาณการจับเพิ่มมากขึ้น แหล่งน้ำธรรมชาติเสื่อมโทรมลง ประกอบกับเกษตรกรมีความรู้ และประสบการณ์ในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้น จนสามารถยึดเป็นอาชีพหลักได้ ในปัจจุบันจึงมีเกษตรกรประกอบอาชีพเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำกระจายอยู่ในพื้นที่ทุกภูมิภาคของประเทศ ซึ่งการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำสามารถทำได้หลายวิธี ได้แก่

(1) การเพาะเลี้ยงในบ่อ โดยขุดบ่อสำหรับเก็บกักน้ำจากนั้นก็นำพันธุ์ปลามาเลี้ยง ซึ่งเป็นวิธีที่นิยมอย่างแพร่หลาย เพราะเป็นวิธีที่ใกล้เคียงกับธรรมชาติ สามารถควบคุมปริมาณการผลิตและต้นทุนการผลิตได้ง่าย การเพาะเลี้ยงด้วยวิธีดังกล่าวปัจจุบันจะมีอยู่ในทุกภูมิภาคของประเทศ

(2) การเพาะเลี้ยงในนาข้าว การเพาะเลี้ยงดังกล่าวเป็นวิธีที่ไม่นิยมทำเป็นอาชีพหลัก เนื่องจากทำนาในปัจจุบันมีการใช้สารเคมี เช่น สารฆ่าแมลง สารปราบวัชพืชทำให้การเลี้ยงปลาในนาข้าวไม่

ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ดังนั้นปลาที่จับได้ในนาข้าวจึงเป็นปลาที่มีอยู่ตามธรรมชาติมากกว่าปลาที่ได้จากการเพาะเลี้ยงโดยตรง

(3) การเพาะเลี้ยงในร่องสวน การทำสวนในพื้นที่ลุ่มจำเป็นต้องยกร่องให้สูงไม่ให้น้ำท่วมขัง โดยขุดเอาดินที่อยู่ข้างเคียงมาถมเป็นแนวคันดินจึงเกิดเป็นร่องสวนสำหรับเก็บน้ำไว้ใช้ ซึ่งแหล่งน้ำดังกล่าวสามารถนำมาใช้ในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำได้เช่นเดียวกัน

(4) การเพาะเลี้ยงในกระชัง เป็นการนำปลามาเพาะเลี้ยงตามแหล่งน้ำขนาดใหญ่ โดยใช้กระชังควบคุมพื้นที่การเลี้ยง เป็นอีกวิธีหนึ่งที่นิยมทำกันมาก ทั้งในแม่น้ำ ชายฝั่งทะเล และบริเวณหนองบึงหรือทะเลสาบเหนือเขื่อนซึ่งเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ เช่น เขื่อนเขื่อนภูมิพล เขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล จังหวัดเชียงใหม่ เขื่อนสิริกิติ์ จังหวัดอุตรดิตถ์ และเขื่อนกัวลม จังหวัดลำปาง เป็นต้น

3.2 การประมงน้ำกร่อย หมายถึง การประมงในพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างแหล่งทะเลกับน้ำจืด เป็นรูปแบบการทำประมงบริเวณชายฝั่งทะเล โดยทั่วไปจะมีลักษณะเป็นประมงขนาดเล็กหรือประมงพื้นบ้าน ในอดีตเป็นการจับสัตว์น้ำที่อาศัยอยู่บริเวณชายฝั่งหรือบริเวณปากแม่น้ำที่มีสภาพน้ำเป็นน้ำกร่อย ปัจจุบันเมื่อความต้องการสัตว์น้ำมากขึ้นการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำกร่อยบริเวณชายฝั่งจึงมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ทั้งในลักษณะการเพาะเลี้ยงในทะเล การเลี้ยงในกระชัง และการปรับปรุงพื้นที่ชายฝั่งเพื่อเป็นแหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ โดยมีสัตว์น้ำที่สำคัญ ได้แก่ กุ้งกุลาดำ กุ้งกุลาดำ หอยแมลงภู่ หอนแครง ปู ปลากระพง และปลาเก๋า เป็นต้น

3.3 การประมงทางทะเล หรือ การประมงน้ำเค็ม หมายถึง การจับสัตว์น้ำที่มีอยู่ในทะเลนอกชายฝั่ง เนื่องจากประเทศไทยมีอาณาเขตติดกับทะเลที่สำคัญทั้งสองด้าน คือทะเลอันดามันและทะเลอ่าวไทย ซึ่งทะเลดังกล่าวเป็นแหล่งที่มีสัตว์น้ำอาศัยอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ ชาวประมงของไทยจึงมีความชำนาญในการทำประมงทางทะเลมาช้านาน ปัจจุบันนอกจากจะมีการทำประมงในน่านน้ำของประเทศแล้ว ผู้ประกอบการด้านการประมงของไทย ยังได้ส่งเรือประมงไปจับปลาในทะเลที่เป็นเขตน่านน้ำของประเทศเพื่อนบ้าน จนกระทั่งทำให้คนไทยมีชื่อเสียงในการทำประมง และเป็นแหล่งส่งออกอาหารทะเลรายใหญ่ของโลก

4. การทำป่าไม้

ประเทศไทยเคยเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรป่าไม้อย่างอุดมสมบูรณ์ มีผลิตภัณฑ์จากป่าที่มีคุณค่าหลายชนิด ในอดีตการทำป่าไม้เป็นอีกอาชีพหนึ่งที่สามารถสร้างรายได้แก่ประชากรในประเทศไทย แต่ต่อมาพื้นที่ป่าลดลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากมีการทำลายป่าทั้งเพื่อการค้าไม้ การขยายพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มมากขึ้น จนทำให้รัฐบาลมีนโยบายปิดป่า และยกเลิกการให้สัมปทานทำไม้ทั่วประเทศในปี พ.ศ. 2535 อาชีพทำป่าไม้อย่างถูกต้องตามกฎหมายจึงหมดไป แต่กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำป่าไม้ก็ยังคงดำเนินต่อไป トラบเท่าที่ความต้องการใช้ไม้ยังคงมีอยู่ ปัจจุบันการทำป่าไม้ในประเทศไทยมีอยู่ 2 รูปแบบ

4.1 การปลูกป่าเศรษฐกิจเพื่อผลิตไม้ไว้ใช้สอย โดยนำพันธุ์ไม้ที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจมาปลูกในพื้นที่ว่างเปล่าหรือป่าเสื่อมสภาพ เพื่อผลิตไม้ไว้ใช้สอยและเป็นวัตถุดิบสำหรับอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง ไม้ที่ปลูกส่วนใหญ่ประกอบด้วยไม้สัก ไม้ยูคาลิปตัส และไม้โตเร็วบางชนิด ซึ่งมีพื้นที่ปลูกกระจายอยู่ในทุกภูมิภาค และเป็นแหล่งผลิตไม้ป้อนตลาด และโรงงานอุตสาหกรรมบางประเภท ปัจจุบันรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมให้ประชาชนสามารถขออนุญาตปลูกป่า โดยปลูกไม้เศรษฐกิจในพื้นที่ของตนเพื่อจำหน่ายได้

4.2 การนำเข้าไม้จากประเทศเพื่อนบ้าน เนื่องจากไม่มีค่าทางเศรษฐกิจในป่าธรรมชาติของประเทศไทยมีน้อยลง กอปรกับรัฐบาลมีนโยบายปิดป่าดังกล่าวข้างต้น ในขณะที่ความต้องการใช้ไม้ในประเทศยังมีอยู่และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น การปลูกป่าก็ไม่สามารถผลิตไม้ได้ทันต่อความต้องการภายในประเทศ การนำเข้าไม้จากประเทศเพื่อนบ้านจึงเป็นสิ่งจำเป็น ในแต่ละปีประเทศไทยต้องนำเข้าไม้ซุงและไม้แปรรูปจากประเทศเพื่อนบ้านเป็นจำนวนมาก โดยนำเข้าจากประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพพม่า สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ราชอาณาจักรกัมพูชา สหพันธรัฐมาเลเซีย และสาธารณรัฐอินโดนีเซีย โดยผ่านพื้นที่ตามแนวชายแดนที่ติดกับประเทศเพื่อนบ้านและนำเข้าทางทะเล ปัจจุบันป่าไม้จากประเทศเพื่อนบ้านลดจำนวนลง การนำเข้าไม้ดังกล่าวก็เริ่มมีปัญหา จึงมีการตัดไม้จากป่าอนุรักษ์ภายในประเทศปะปนกับไม้จากประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะป่าไม้ที่อยู่ติดกับแนวชายแดนประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ไม้จากป่าสาละวิน จังหวัดแม่ฮ่องสอน และป่าตามแนวชายแดนจังหวัดตาก เป็นต้น

แหล่งเกษตรกรรมที่สำคัญในประเทศไทย

ประเทศไทยมีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมแก่การประกอบกิจกรรมทางการเกษตรหลายประเภท ทั้งการปลูกพืช การประมง และการเลี้ยงสัตว์ จึงอาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยมีศักยภาพในด้านการเกษตรกรรมเพียงพอที่จะเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของโลก หากได้รับการส่งเสริม สนับสนุนอย่างจริงจัง และต่อเนื่องอย่างครบวงจรจะสามารถพัฒนาเป็นครัวของโลกได้อย่างแท้จริง ดังนั้นหากจะพิจารณาถึงแหล่งเกษตรกรรมที่สำคัญของประเทศไทยสามารถจำแนกได้ดังนี้

1. แหล่งการกสิกรรม

ประเทศไทยเป็นแหล่งปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญหลายชนิด เนื่องจากมีที่ตั้งอยู่ในเขตภูมิอากาศแบบร้อนชื้น และมีรูปร่างประเทศเว้าแหว่งวางตัวในแนวเหนือ-ใต้ ทำให้ประเทศไทยมีศักยภาพในการปลูกพืชที่หลากหลายชนิด ปัจจุบันนอกจากจะสามารถปลูกพืชเมืองร้อนให้ได้ผลผลิตหมุนเวียนออกสู่ตลาดได้ตลอดทั้งปีแล้ว ในบางภูมิภาคยังสามารถปลูกพืชเมืองหนาวได้ในบริเวณที่มีอากาศหนาวเย็น จากข้อมูลด้านเศรษฐกิจของแต่ละจังหวัดแสดงถึงแหล่งปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ สรุปได้ดังต่อไปนี้

1.1 พืชอาหาร ประเทศไทยมีพืชที่ปลูกไว้เพื่อการบริโภคเป็นอาหารหลายชนิด โดยมีข้าวเป็นพืชอาหารหลักที่ใช้บริโภคในครัวเรือน ซึ่งจะปลูกทั้งบริเวณพื้นที่ราบและตามไหล่เขา นอกจากนี้ยังปลูกพืชอาหารอื่น ๆ ได้แก่ ข้าวโพด อ้อย ถั่วเหลือง ข้าวฟ่างและข้าวบาเลย์ ซึ่งบางชนิดใช้บริโภคเป็นอาหารหลักและบางชนิดอาจนำไปแปรรูปก่อนการบริโภค โดยมีแหล่งเพาะปลูกที่สำคัญได้แก่

1.1.1 อ้อย เป็นพืชไร่ที่เชื่อว่ามีถิ่นกำเนิดในทวีปเอเชีย สามารถเจริญเติบโตได้ในเขตอากาศร้อนชื้น และสามารถใช้ปัจจัยสำหรับการเจริญเติบโต เช่น แสงแดด น้ำ อากาศ และธาตุอาหารได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้อ้อยยังเป็นพืชที่ปลูกง่าย และเมื่อปลูกครั้งหนึ่งแล้ว สามารถเก็บเกี่ยวได้หลายครั้ง อ้อยชอบอากาศร้อนและชุ่มชื้น ดังนั้นประเทศที่ปลูกอ้อยซึ่งมีประมาณ 70 จึงอยู่ในเขตร้อนและชุ่มชื้น ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างละติจูดที่ 35 องศาเหนือ ถึงละติจูดที่ 35 องศาใต้ โดยมีประเทศผู้ปลูกอ้อยที่สำคัญ ได้แก่ บราซิล คิวบา และอินเดีย สำหรับในประเทศไทยอ้อยเป็นพืชไร่ที่ปลูกได้ทั้งในพื้นที่ดินตะกอนเนื้อละเอียด

และดินร่วนปนทราย การระบายน้ำดี ในอดีตการปลูกอ้อยเป็นการเพาะปลูกเพื่อผลิตน้ำตาลสำหรับใช้บริโภค ในครัวเรือนเป็นสำคัญ ต่อมาเมื่อมีการตั้งโรงงานน้ำตาลขึ้น (โรงงานน้ำตาลแห่งแรกของประเทศไทย คือ โรงงานน้ำตาลเกาะคา จังหวัดลำปาง) การปลูกอ้อยเพื่อป้อนโรงงานน้ำตาลได้ขยายพื้นที่เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณจังหวัดที่มีโรงงานน้ำตาลตั้งอยู่จะมีพื้นที่เพาะปลูกมาก ได้แก่ จังหวัดลำปาง และอุดรดิตถ์ ภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดสุโขทัย พิษณุโลก กำแพงเพชร สุพรรณบุรี นครปฐม และนครสวรรค์ ภาคตะวันออก ได้แก่ จังหวัดกาญจนบุรี และราชบุรี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา ขอนแก่น ชัยภูมิ เลย และอุดรธานี เป็นต้น

1.1.2 ข้าว เป็นพืชที่ปลูกได้ดีในพื้นที่ที่มีน้ำแช่ขัง ดินเป็นดินตะกอนเนื้อละเอียด การระบายน้ำเลว ข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจที่ชาวไทยทุกภาคปลูกเพื่อบริโภคเป็นอาหารมานาน โดยมีข้าวที่บริโภค 2 ชนิด คือ ข้าวเจ้า และข้าวเหนียว ปัจจุบันการปลูกข้าวได้เปลี่ยนจากการเพาะปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นการเพาะปลูกทั้งเพื่อบริโภคและเพื่อการค้าด้วย เกษตรกรในทุกภูมิภาคได้พยายามหาวิธีเพิ่มปริมาณการผลิต โดยใช้ทั้งวิธีการขยายพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มขึ้นและเพิ่มฤดูการผลิต การปลูกข้าวในปัจจุบันเปลี่ยนจากการปลูกข้าวเฉพาะในฤดูฝนเป็นการปลูกข้าวนาปรังเพิ่มขึ้น ประเทศไทยมีพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การปลูกข้าวคิดเป็นร้อยละ 26.33 หรือประมาณ 84.47 ล้านไร่ ในปี พ.ศ. 2557 มีพื้นที่เพาะปลูกข้าวนาปีทั้งหมด 61.74 ล้านไร่ มีผลผลิตทั้งหมด 27.1 ล้านตัน ในขณะที่มีพื้นที่ปลูกข้าวนาปรังทั้งสิ้น 15.6 ล้านไร่ มีผลผลิตทั้งสิ้น 10.1 ล้านตัน โดยมีแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญอยู่ในพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปัจจุบันประเทศไทยส่งข้าวประมาณปีละ 25 ล้านตันคิดเป็นร้อยละ 30 ของประเทศผู้ส่งออกทั้งหมด



รูปที่ 9.1 การปลูกข้าวแบบนาดำ(ถ่ายจากเขาหน่อ จังหวัดนครสวรรค์)
ที่มา (วิวัฒน์ หมั่นการ 2552: ตุลาคม 26)

1.1.3 ข้าวโพด เป็นพืชไร่ที่เจริญเติบโตได้ดีในดินร่วนปนทราย การระบายน้ำดี เชื่อว่า มีถิ่นกำเนิดในแถบอเมริกากลาง ในปี พ.ศ. 2036 คริสโตเฟอร์ โคลัมบัสนำเข้าไปในยุโรป ปัจจุบันปลูกมากในสหรัฐอเมริกาและแคนาดา โดยสามารถปลูกได้ในสภาพภูมิอากาศที่หลากหลาย ในปัจจุบันมีข้าวโพดที่ปลูกจำแนกได้เป็น 5 ชนิด ประกอบด้วย ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์หรือข้าวโพดไร่ (field corn) ข้าวโพดหวาน (sweet corn) ข้าวโพดคั่ว (pop corn) ข้าวโพดแป้ง (flour corn) ข้าวโพดเทียน (waxy corn) สำหรับประเทศไทยมีการปลูกเพื่อเป็นอาหารสำหรับกลุ่มชนพื้นเมืองบางกลุ่ม โดยประชากรในภาคเหนือนิยมปลูกข้าวโพดข้าวเหนียวหรือเรียกเป็นภาษาพื้นเมืองว่า “ข้าวโพดสาลิ” สำหรับคนไทยรู้จักนำข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มาปลูกตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยหม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร ปัจจุบันมีการปลูกข้าวโพดสำหรับเลี้ยงสัตว์ตามไหล่เขา สำหรับภูมิภาคที่มีการปลูกข้าวโพดมากได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ ภาคตะวันตก ภาคกลาง และภาคตะวันออก จังหวัดที่มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดมากได้แก่ เพชรบูรณ์ นครราชสีมา เลย ชัยภูมิ ลพบุรี สระบุรี นครสวรรค์ สุพรรณบุรี เชียงราย เชียงใหม่ ตาก กำแพงเพชร และพิษณุโลก เป็นต้น ในปี พ.ศ. 2557 มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ทั้งประเทศประมาณ 7.4 ล้านไร่ ปริมาณผลผลิตทั้งหมด 5 ล้านตัน



รูปที่ 9.2 ไร่ข้าวโพด (ถ่ายที่อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่)
ที่มา (วิวัฒน์ หมั่นการ 2552: ธันวาคม 31)

1.1.4 มันสำปะหลัง เป็นพืชไร่ที่ปลูกได้ดีในเขตอากาศร้อนชื้น การระบายน้ำดี มีถิ่นกำเนิดในแถบอเมริกาใต้ โดยมีหลักฐานเชื่อได้ว่าปลูกในประเทศโคลัมเบีย และเวเนซุเอลามานานกว่า 3,000 ปี มีการแพร่กระจายในสมัยล่าอาณานิคมในคริสต์ศตวรรษที่ 15 และนำเข้ามาปลูกในทวีปเอเชียครั้งแรกที่ประเทศฟิลิปปินส์ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 โดยชาวสเปนนำมาจากเม็กซิโก และต่อมาได้นำไปปลูกที่อินโดนีเซีย และมีการนำเอามันสำปะหลังจากแอฟริกาไปทดลองปลูกในอินเดียเมื่อ พ.ศ. 2337 สำหรับในประเทศไทยยังไม่มี

หลักฐานการนำเข้ามาปลูกที่แน่นอน คาดว่าเข้ามาในระยะเวลาเดียวกันกับศรีลังกา และฟิลิปปินส์ คือราว พ.ศ. 2329-2383 ประเทศไทยมีการปลูกมันสำปะหลังเพื่อการค้าครั้งแรก เพื่อผลิตแป้งและสาकुสำหรับจำหน่ายไปยังจีนและสิงคโปร์ ต่อมาการปลูกมันสำปะหลังในพื้นที่ภาคใต้ค่อย ๆ ลดลง เมื่อมีการขยายพื้นที่ปลูกยางพาราเพิ่มขึ้น และได้มีการปลูกมันสำปะหลังในพื้นที่ภาคตะวันออก คือ ชลบุรี ระยอง และจังหวัดใกล้เคียง เมื่อความต้องการผลิตภัณฑ์มันสำปะหลังเพื่อใช้เป็นอาหารสัตว์ และอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น จึงมีการขยายพื้นที่เพาะปลูกเข้าไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภูมิภาคอื่น ๆ นอกจากนี้จะใช้ผลิตอาหารสัตว์ เป็นวัตถุดิบในการผลิตแป้งเพื่อประกอบอาหารแล้ว ปัจจุบันกำลังจะได้รับการส่งเสริมให้นำไปใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตแก๊สโซฮอลล์เพื่อลดปริมาณการนำเข้าเชื้อเพลิง ในประเทศไทยมีพื้นที่ปลูกมันสำปะหลังแหล่งใหญ่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยจังหวัดนครราชสีมาที่มีพื้นที่ปลูกมากที่สุด ส่วนภูมิภาคอื่น ๆ ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันตก ในปี พ.ศ. 2557 มีพื้นที่ปลูกมันสำปะหลังประมาณ 8.4 ล้านไร่ มีผลผลิตประมาณ 30 ล้านตัน

สำหรับพืชอาหารอื่น ๆ ที่มีพื้นที่เพาะปลูกสำหรับบริโภคภายในประเทศ ได้แก่ ถั่วเขียว มันฝรั่ง และพืชผักสวนครัว ที่นิยมปลูกสำหรับบริโภคในครัวเรือน และส่งขายแลกเปลี่ยนกันในตลาดท้องถิ่น

1.2 พืชน้ำมัน สำหรับพืชที่ปลูกไว้บริโภคในครัวเรือนและสามารถนำมาผลิตน้ำมันได้ ประกอบด้วย มะพร้าว ทานตะวัน งา และละหุ่ง โดยมีพื้นที่ปลูกในหลายพื้นที่ของประเทศ ปัจจุบันประชาชนนิยมบริโภคน้ำมันที่สกัดจากพืชมากขึ้น สำหรับพืชที่ปลูกเพื่อเป็นวัตถุดิบสำหรับผลิตน้ำมันพืช และผลิตภัณฑ์น้ำมันจากพืชในประเทศไทย ที่นอกเหนือจากมะพร้าวซึ่งปลูกในเกือบทุกภูมิภาค ได้แก่

1.2.1 ถั่วเหลือง เป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญอีกชนิดหนึ่งที่เป็นวัตถุดิบสำหรับผลิตน้ำมันพืชในการประกอบอาหาร นอกจากนี้ถั่วเหลืองยังสามารถนำไปแปรรูปเป็นอาหารอีกหลายชนิด เช่น เต้าเจี้ยว น้ำเต้าหู้ และถั่วเน่า เป็นต้น ถั่วเหลืองเป็นพืชที่นิยมปลูกในพื้นที่ภาคเหนือมานาน ปัจจุบันมีการนำถั่วเหลืองไปใช้เป็นวัตถุดิบเพื่อผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ภาคอุตสาหกรรมหลายชนิด ส่วนใหญ่ปลูกในนาข้าวช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยว คิดเป็นร้อยละ 75 ของพื้นที่เพาะปลูกทั้งหมด ส่วนที่เหลือประมาณร้อยละ 25 เท่านั้นที่ปลูกในช่วงฤดูฝน โดยมีพื้นที่ปลูกทุกจังหวัด ส่วนจังหวัดที่มีพื้นที่ปลูกถั่วเหลืองมากที่สุด คือจังหวัดเชียงใหม่ คิดเป็นร้อยละ 35 ของพื้นที่เพาะปลูกทั้งภาค รองลงมาคือจังหวัดอุดรดิษฐ์ ร้อยละ 23 และจังหวัดแพร่ คิดเป็นร้อยละ 17 ตามลำดับ ในปี พ.ศ. 2557 มีพื้นที่เพาะปลูกทั้งหมด 245,582 ไร่ มีผลผลิต 67,316 ตัน

1.2.2 ปาล์มน้ำมัน เป็นพืชที่มีถิ่นกำเนิดแถบแม่น้ำไนเจอร์ ประเทศไนจีเรีย สามารถปลูกได้ดีในเขตฝนตกชุก ดินมีการระบายน้ำดี ในปี พ.ศ. 2557 ประเทศไทยมีพื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมันทั้งหมด 4,221,266 ไร่ มีผลผลิตทั้งสิ้น 13,898,277 ตัน โดยมีพื้นที่เพาะปลูกส่วนใหญ่อยู่ในภาคใต้ รองลงมาคือพื้นที่ภาคตะวันออก ต่อมารัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมให้นำน้ำมันปาล์มมาผลิตไบโอดีเซล ทำให้ความต้องการน้ำมันปาล์มเพิ่มขึ้น จึงมีการขยายพื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมันไปยังภูมิภาคอื่น ๆ เพิ่มขึ้น ปัจจุบันมีพื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมันทุกภูมิภาคของประเทศ

1.3 พืชเส้นใย ในอดีตชาวไทยนอกจากจะเลี้ยงไหมสำหรับผลิตเส้นใยใช้ทอผ้าไว้ใช้ในครัวเรือน ในช่วงหน้าแล้งหลังฤดูเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว จะปลูกพืชเส้นใยเพื่อผลิตเส้นด้ายสำหรับทอผ้าไว้ใช้ในครัวเรือน โดยมีพืชเส้นใยที่สำคัญได้แก่ ฝ้าย และขนุน ซึ่งเคยเป็นพืชที่เกือบทุกครอบครัวปลูก เพื่อผลิตเส้นด้ายสำหรับใช้ทอ

ผ้าในครัวเรือนโดยจะปลูกตามหัวไร่ปลายนา หรือริมรั้วบ้าน จนกระทั่งต่อมามีการนำฝ้ายจากต่างประเทศเข้ามาปลูกสำหรับป้อนโรงงาน เกษตรกรจึงหันมาปลูกฝ้ายเป็นพืชเศรษฐกิจในบริเวณที่ดอนที่น้ำท่วมไม่ถึง โดยมีพื้นที่เพาะปลูกในบางจังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันตก ภาคกลาง และจังหวัดน่านและจังหวัดแพร่ในภาคเหนือ แต่ปัจจุบันการทอผ้าและเครื่องนุ่งห่มที่ผลิตจากโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ทำให้พื้นที่ปลูกฝ้ายเพื่อทอผ้าไว้ในครัวเรือนลดลง

1.4 ผลไม้ ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่สามารถผลิตผลไม้ส่งออกสู่ตลาดได้ตลอดทั้งปี โดยเฉพาะผลไม้เมืองร้อน เพราะมีสภาพภูมิศาสตร์ที่สามารถปลูกผลไม้เมืองร้อนได้หลายชนิด และหมุนเวียนให้ผลผลิตได้ตลอดทั้งปี โดยพื้นที่ปลูกพืชดังกล่าวอาจเปลี่ยนแปลงไปตามปริมาณความต้องการของตลาด และความเหมาะสมของสภาพภูมิอากาศ ได้แก่ ส้มเขียวหวาน กล้วยหอม กล้วยน้ำว่า กล้วยไข่ ลองกอง กล้วยไม้ มะม่วง เงาะ และมังคุด เป็นต้น สำหรับผลไม้ที่เป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่

1.4.1 ลำไย เป็นพืชเมืองร้อนที่ออกดอกในหน้าหนาว และผลสุกในช่วงต้นฤดูฝน โดยมีพื้นที่เพาะปลูกในภาคเหนือ ซึ่งเป็นแหล่งปลูกลำไยแหล่งใหญ่ของประเทศ โดยมีพื้นที่เพาะปลูกลำไยมากที่สุดคือจังหวัดลำพูน รองลงมาคือ จังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ปลูกลำไยอยู่ในทุกจังหวัดของภาคเหนือ ปัจจุบันถึงแม้ภูมิภาคอื่น ๆ จะสามารถปลูกลำไยได้ แต่การผลิตลำไยคุณภาพดียังคงเป็นแหล่งผลิตในภาคเหนือ โดยเฉพาะจังหวัดลำพูนเป็นแหล่งที่มีชื่อเสียงมากที่สุด

1.4.2 ลิ้นจี่ เป็นพืชที่ปลูกได้ดีในพื้นที่ที่มีความชื้นและความอุดมสมบูรณ์ของดินค่อนข้างสูง ติดดอกในหน้าหนาว จึงปลูกได้ดีในพื้นที่มีฤดูหนาวที่ชัดเจน ภาคเหนือจึงเป็นแหล่งผลิตลิ้นจี่ที่สำคัญของประเทศ โดยมีพื้นที่เพาะปลูกมากที่สุดในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ รองลงมาคือจังหวัดเชียงราย และจังหวัดพะเยา ส่วนภาคอื่น ๆ ที่มีพื้นที่ปลูกลิ้นจี่มานานจนเป็นที่รู้จักโดยทั่วไปคือ ภาคกลางที่จังหวัดสมุทรสงคราม

1.4.3 สับปะรด เป็นพืชที่ปลูกได้ในสภาพอากาศที่ค่อนข้างแห้งแล้ง ดินไม่จำเป็นต้องอุดมสมบูรณ์มากนัก จึงสามารถปลูกได้ในทุกภูมิภาคของประเทศไทย ที่มีชื่อเสียงในภาคใต้คือที่จังหวัดภูเก็ต ภาคตะวันตกที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์และเพชรบุรี ภาคตะวันออกที่จังหวัดชลบุรีและจังหวัดระยอง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่จังหวัดนครพนม และภาคเหนือ มีพื้นที่ปลูกสับปะรดทั้งเพื่อบริโภคผลสดและป้อนโรงงานสับปะรดกระป๋อง โดยมีพื้นที่ปลูกมากที่จังหวัดลำปางและเชียงราย ในปี พ.ศ. 2557 ประเทศไทยมีพื้นที่ปลูกสับปะรดทั้งหมด 511,846 ไร่ ผลผลิตประมาณ 1.9 ล้านตัน

1.4.4 ทูเรียน เป็นไม้ผลเขตร้อนที่มีชื่อเสียงของประเทศไทย มีแหล่งเพาะปลูกที่สำคัญอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้และภาคกลาง สำหรับภาคเหนือมีพื้นที่ปลูกในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือปลูกที่จังหวัดศรีสะเกษ ลูกค้าสำคัญของทูเรียนในปัจจุบันคือชาวจีน ซึ่งเป็นตลาดขนาดใหญ่ ผลผลิตที่มีในประเทศไทยจึงไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาดต่างประเทศ ปัจจุบันเกษตรกรจึงพยายามขยายพื้นที่เพาะปลูกไปยังภูมิภาคอื่น ๆ มากขึ้น

1.5 พืชผัก เป็นพืชที่จำเป็นสำหรับบริโภคในครัวเรือน ผักสามารถปลูกได้ดีในฤดูหนาวหรือที่มีอากาศเย็น ส่วนในฤดูร้อนและฤดูฝนที่ฝนตกชุกมีแมลงรบกวนมาก ส่งผลให้ต้นทุนการเพาะปลูกจะสูง เนื่องจากผักเป็นพืชที่จำเป็นในการประกอบอาหารหลายชนิด ความต้องการผักจึงมีความสัมพันธ์กับขนาดของชุมชน หรือจำนวนประชากร แหล่งปลูกผักจึงมักจะอยู่บริเวณชานเมืองหรือชุมชนขนาดใหญ่ แต่เนื่องจากผัก

ส่วนใหญ่เจริญเติบโตได้ดีในสภาพอากาศที่หนาวเย็น ภาคเหนือจึงเป็นภูมิภาคที่เหมาะสมต่อการปลูกพืชผัก และเป็นแหล่งผลิตผักที่สำคัญของประเทศ โดยมีพืชผักที่สำคัญประกอบด้วย

1.5.1 หอมแดง เป็นผักที่นิยมนำมาประกอบอาหารหลายชนิด ในอดีตเกษตรกรนิยมปลูกไว้ใช้ในครัวเรือน โดยจะปลูกเป็นพืชสวนครัวหรือปลูกช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยวข้าวนาปี ปัจจุบันรูปแบบทางเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไป การปลูกหอมแดงไว้ในครัวเรือนหมดไป การปลูกหอมเพื่อเป็นอาชีพเข้ามาแทนเกษตรกรที่นิยมปลูกหอมแดงเป็นอาชีพเสริม ในภาคเหนือจึงเป็นแหล่งปลูกหอมแดงแหล่งใหญ่ของประเทศ โดยปลูกบริเวณที่นาช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยวในพื้นที่เกือบทุกจังหวัด จังหวัดลำพูนมีพื้นที่เพาะปลูกมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 35 ของพื้นที่ปลูกทั้งภาค รองลงมาคือ จังหวัดอุดรธานี คิดเป็นร้อยละ 34 และจังหวัดพะเยาร้อยละ 17 ตามลำดับ ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือปลูกมากในเขตพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ

1.5.2 กระเทียม เป็นพืชที่ปลูกได้ดีในฤดูหนาวที่มีอุณหภูมิต่ำ และปลูกมากในพื้นที่ภาคเหนือเช่นเดียวกับหอมแดง ส่วนใหญ่จะปลูกในพื้นที่นาข้าวช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยว โดยมีพื้นที่เพาะปลูกที่สำคัญคือจังหวัดเชียงใหม่ มีพื้นที่เพาะปลูกคิดเป็นร้อยละ 46 ของปริมาณการเพาะปลูกทั้งภาค รองลงมาคือจังหวัดลำพูนร้อยละ 23 แม่ฮ่องสอนร้อยละ 11 พะเยาร้อยละ 7 และเชียงรายร้อยละ 6.6 ส่วนที่เหลือกระจายอยู่ในพื้นที่จังหวัดอื่น เช่น ลำปาง แพร่ อุดรธานี และน่าน เป็นต้น ส่วนภูมิภาคอื่นที่ปลูกกระเทียมคือจังหวัดศรีสะเกษ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเช่นเดียวกับหอมแดง

1.5.3 กะหล่ำปลี เป็นพืชผักที่นิยมบริโภคเป็นอาหารประจำวันเช่นเดียวกับผักกาดขาว และคะน้า จึงนิยมปลูกในพื้นที่ชนเมืองขนาดใหญ่ แต่เนื่องจากกะหล่ำปลีได้คุณภาพดีจะต้องมีสภาพอากาศที่หนาวเย็น ในพื้นที่ภาคเหนือหรือภูมิภาคที่เป็นที่สูงที่มีอากาศเย็นจึงเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การปลูกกะหล่ำปลี แหล่งปลูกกะหล่ำปลีที่สำคัญของประเทศจึงอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่มากที่สุด รองลงมาคือจังหวัดแพร่ และจังหวัดน่าน ส่วนภูมิภาคอื่นได้แก่ จังหวัดตากในภาคตะวันตก และจังหวัดเพชรบูรณ์ในภาคกลาง เป็นต้น

1.5.4 ผักกาดเขียวปลี เป็นพืชที่ปลูกได้ดีในฤดูหนาว ส่วนใหญ่เป็นการปลูกเพื่อป้อนโรงงานผักกาดกระป๋องและผักกาดดอง โดยจะปลูกในพื้นที่ทำนาช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยว โดยมีพื้นที่ปลูกเกือบทุกภูมิภาค ส่วนที่ปลูกมากที่สุดอยู่ในภาคเหนือและภาคตะวันตก สำหรับในภาคเหนือปลูกมากที่สุดในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ประมาณร้อยละ 60 ที่เหลือปลูกในจังหวัดแพร่ ลำปางและน่าน เป็นต้น

1.6 ไม้ดอกไม้ประดับ เป็นสินค้าที่มีตลาดรองรับทั้งภายในและต่างประเทศ โดยมีตลาดภายในประเทศที่สำคัญคือ กรุงเทพมหานคร และเมืองใหญ่หรือเมืองหลักของแต่ละภูมิภาค ประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตไม้ดอกไม้ประดับหลายชนิด ทั้งไม้ดอกไม้ประดับเขตร้อนและไม้ดอกไม้ประดับหนาวที่สามารถปลูกได้บริเวณยอดดอยที่มีอากาศหนาวเย็น ปัจจุบันประเทศไทยเป็นจึงแหล่งเพาะปลูกไม้ดอกไม้ประดับที่สำคัญได้แก่

1.6.1 กุหลาบ เป็นพืชที่เจริญเติบโตได้ดีในดินค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ สภาพภูมิอากาศชื้นและหนาวเย็น หากปลูกในเขตอากาศร้อนจะต้องได้รับการดูแลเป็นพิเศษ ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้กุหลาบเป็นไม้ดอกไม้ประดับที่มีราคาแพง โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลที่ลูกค้าต้องการมากจะมีราคาสูง บางครั้งต้องนำเข้าจากต่างประเทศ แหล่งปลูกกุหลาบเพื่อส่งตลาดในท้องถิ่นทั่วไปจะปลูกใกล้กับแหล่งปลูกพืชผักที่อยู่บริเวณแหล่งชุมชนเมือง ส่วนแหล่งเพาะปลูกกุหลาบเพื่อส่งเป็นสินค้าทั้งใน และต่างประเทศ จะปลูกในพื้นที่ที่มีสภาพอากาศที่หนาวเย็น ซึ่งจะอยู่ในภาคเหนือ ภาคตะวันตก และบางจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1.6.2 กล้วยไม้ เนื่องจากประเทศไทยมีสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกกล้วยไม้ได้หลากหลายชนิด ประกอบกับเกษตรกรไทยได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีในการปลูก และพัฒนาพันธุ์กล้วยไม้มาอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตและส่งออกกล้วยไม้ที่สำคัญของโลก โดยมีแหล่งเพาะปลูกที่สำคัญอยู่ในภาคกลางที่จังหวัดนครปฐม สมุทรสงคราม นนทบุรีและสมุทรสาคร ภาคตะวันตกที่ จังหวัดราชบุรี ภาคเหนือที่จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนภูมิภาคอื่น ๆ จะปลูกบริเวณชานเมืองใหญ่เพื่อป้อนตลาดไม้ดอกไม้ประดับในท้องถิ่น หากมีมากก็จะส่งไปจำหน่ายยังตลาดกลางในกรุงเทพมหานคร(ที่ปากคลองตลาด) และส่งออกยังต่างประเทศต่อไป

1.7 พืชอื่น ๆ นอกจากพืชเศรษฐกิจสำคัญดังกล่าวแล้ว ประเทศไทยยังเป็นแหล่งเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจสำคัญอื่น ๆ อีกหลายชนิด ทั้งพืชที่มีอยู่ในประเทศและพืชนำเข้ามาจากต่างประเทศ เพื่อป้อนตลาดในท้องถิ่นในประเทศและเป็นวัตถุดิบภาคอุตสาหกรรม โดยมีพืชที่สำคัญ ได้แก่

1.7.1 กาแฟ เป็นพืชพื้นเมืองของอาบิซีเนีย (Abyssinia) และอาราเบีย (Arabia) ถูกค้นพบในคริสต์ศตวรรษที่ 6 หรือราวปี ค.ศ. 575 ในประเทศอาระเบีย (Arabia) หรือประเทศอาหรับ ในตะวันออกกลาง และในขณะเดียวกันบางท่านก็กล่าวว่กาแฟเป็นพืชพื้นเมืองที่พบในเมืองคัฟฟา (Kaffa) ซึ่งเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศเอธิโอเปีย (Ethiopia) กาแฟจึงได้ชื่อเรียกตามจังหวัดนี้ที่กาแฟเป็นพืชที่มีถิ่นกำเนิด สมัยนั้นไม่มีใครให้ความสนใจเท่าใดนักจนกระทั่งล่วงเลยมาถึงศตวรรษที่ 9 มีการเลี้ยงแพะชาวอาราเบียคนหนึ่งชื่อ คาลดี (Kaldi) นำแพะออกไปเลี้ยงตามปกติ แพะได้กินผลไม้สีแดงชนิดหนึ่งเข้าไปแล้วเกิดความคึกคะนองผิดปกติ จึงได้นำเรื่องไปเล่าให้ชาวมุสลิมท่านหนึ่งฟัง จากนั้นจึงได้นำผลของต้นไม้ นั้นมาแกะเปลือกเอาเมล็ดไปคั่วแล้วต้มในน้ำร้อนดื่มเห็นว่ามีคามกระปรี้กระเปร่า และนำไปเล่าให้คนอื่นฟังต่อไป ชาวอาราเบียจึงได้เริ่มรู้จักต้นกาแฟมากขึ้นจนทำให้กาแฟแพร่หลายเพิ่มขึ้นจากประเทศอาราเบีย เข้าสู่ประเทศอิตาลี เนเธอร์แลนด์ เยอรมัน ฝรั่งเศส สำหรับในประเทศไทย กาแฟ ข้าวแฝ โกโก้ หรือ ค้อฟฟี ตลอดจนค้อฟฟีช้อป (coffee shop) และคาเฟ่ (Café) เป็นภาษาที่คุ้นหูและคุ้นเคยกับคนไทยในปัจจุบันนี้ กาแฟในประเทศไทยมีต้นกำเนิดจากคนไทยผู้ซึ่งนับถือศาสนาอิสลามคนหนึ่ง ชื่อ นายตีหมุน ได้มีโอกาสไปแสวงบุญ ณ เมืองเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ได้นำเมล็ดพันธุ์กาแฟมาเพาะปลูกที่บ้านที่ตำบลบ้านโหนด อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา ในปี พ.ศ. 2447 กาแฟที่นำมานั้นปรากฏว่าเป็นพันธุ์โรบัสตาซึ่งการปลูกได้ผลดีพอสมควร จากนั้นจึงได้มีการขยายพันธุ์และส่งเสริมการปลูกกาแฟพันธุ์โรบัสตานี้ออกไปอย่างกว้างขวางในภาคใต้ของประเทศไทย โดยส่งเสริมให้ปลูกเป็นพืชปลูกสลับในสวนยางพาราเป็นรายได้เสริมจากการกรีดยาง ปัจจุบันการปลูกกาแฟในภาคใต้ได้มีการพัฒนามาเป็นลำดับ สามารถปลูกเป็นพืชหลักและทำรายได้ให้เกษตรกรเป็นอย่างดี โดยมีพื้นที่ปลูกกาแฟพันธุ์โรบัสตาร้อยละ 98 ปลูกทางภาคใต้ เช่น ระนอง สุราษฎร์ธานี และชุมพร สำหรับกาแฟพันธุ์อาราบิกา (C. Arabica) ซึ่งเป็นกาแฟพันธุ์หลักและมีผลผลิตประมาณ 80 เปอร์เซ็นต์ของโลกนั้น ได้ถูกนำเข้ามาปลูกในประเทศไทยโดยชาวอิตาลี ประมาณปี พ.ศ. 2493 ทั้งนี้ตามบันทึกของพระสารศาสด์พลชั้นซ์ ต่อมาในปี พ.ศ. 2516 โครงการปลูกพืชทดแทนและพัฒนาเศรษฐกิจชาวไทยภูเขา ซึ่งรัฐบาลไทยไทยและสหประชาชาติ ได้เริ่มโครงการทดลองทำการเกษตรหลายชนิด โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญในการค้นหาพันธุ์พืชและสัตว์ มาทดแทนการปลูกและผลิตยาเสพติด หรือฝิ่นของชาวไทยภูเขา และเพื่อทำการพัฒนาเศรษฐกิจของชาวไทยภูเขาอีกด้วย และต่อมาในปี พ.ศ. 2520 โครงการได้ขยายเวลาการดำเนินการต่อไปอีก 5 ปี โดย

เปลี่ยนชื่อเป็นโครงการปลูกพืชทดแทนและการตลาดที่สูง ทั้งนี้เป็นผลจากการทดลองใช้พืชหลายชนิดในการปลูกทดแทนผืนซึ่งได้ผลดี ทำให้พื้นที่และปริมาณการผลิตผืนลดลงไปมาก ในการส่งเสริมปลูกพืชทดแทนผืนนี้ กาแฟพันธุ์อาราบิก้าเป็นพืชชนิดหนึ่งที่มีความสำคัญ และเป็นความหวังในการทดแทนผืนและสามารถทำรายได้แก่เกษตรกรชาวเขาได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากสภาพความเหมาะสมของพื้นที่สูงและความต้องการในตลาดยังมีอยู่มากนั่นเอง ปัจจุบันมีผลผลิตกาแฟอาราบิก้าประมาณร้อยละ 2 ของผลผลิตกาแฟทั้งประเทศ ซึ่งปลูกมากตามดอยต่าง ๆ ทางภาคเหนือ กาแฟที่มีชื่อเสียงของไทยได้แก่ กาแฟดอยช้าง ซึ่งปลูกบนดอยช้าง จังหวัดเชียงราย ถือว่าเป็นกาแฟที่ได้จากกระบวนการผลิตที่ได้มาตรฐานระดับสากล และรสชาติดีเทียบเคียงกับกาแฟที่มีชื่อเสียงของโลก ส่วนแหล่งปลูกอื่น ๆ ในภาคเหนือได้แก่ บ้านแม่กำปอง อำเภอแม่ฮอน บ้านแม่ต๋อนหลวง อำเภอดอยสะเก็ด บ้านแม่หลอด อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ บ้านแม่แจ่ม อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง และสวนยาหลวง บ้านสันเจริญ อำเภอท่าวังผา บ้านมณีพุกษ์ อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน เป็นต้น ในปี พ.ศ. 2557 มีพื้นที่ปลูกกาแฟทั้งหมด 263,779 ไร่ มีผลผลิตทั้งหมด 38,463 ตัน



รูปที่ 9.3 กาแฟพันธุ์อาราบิก้าที่ปลูกในภาคเหนือ (ถ่ายจากบ้านแม่แจ่ม อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง)
ที่มา (วิวัฒน์ หมั่นการ, 2553: มิถุนายน 13)

1.7.2 ชา เป็นพืชที่นิยมบริโภคในกลุ่มชาวจีน แหล่งปลูกชาในประเทศไทยจึงอยู่ในพื้นที่ภาคเหนือ ชาถูกนำมาปลูกในภาคเหนือของไทยโดยชาวจีนฮ่อที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ และจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นการเพาะปลูกทั้งเพื่อบริโภคในชุมชนและจำหน่ายในตลาดโดยทั่วไป ปัจจุบันมีการขยายพื้นที่ปลูกชาไปในหลายจังหวัด เช่น เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา ลำปาง และแม่ฮ่องสอน โดยจะปลูกบริเวณยอดดอยที่มีอากาศเย็นและมีความชื้นเพียงพอตลอดทั้งปี

1.7.3 ยางพารา เป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญอีกชนิดหนึ่ง ยางพาราเป็นไม้ยืนต้นที่มีถิ่นกำเนิดในบริเวณลุ่มน้ำแอมะซอนประเทศบราซิล และประเทศเปรู เซอร์คลีเมนส์ เป็นคนแรกที่นำยางพารามาทดลองปลูกในประเทศอินเดียแต่ไม่ประสบความสำเร็จ จึงได้นำไปทดลองปลูกยางในดินแดนต่าง ๆ ที่เป็นอาณานิคมของอังกฤษ ในที่สุดจึงพบว่าในดินแดนแหลมมลายูเป็นพื้นที่ที่ยางพาราจะเจริญเติบโตได้ดีที่สุด และยังพบว่าพันธุ์ยางพาราที่ดีที่สุดคือ ยางพาราพันธุ์ Hevea brasiliensis นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2425 (ค.ศ. 1882) ยางพาราจึงนิยมปลูกร่วมกันอย่างแพร่หลายในแหลมมลายู ในระยะแรกเริ่มยางพาราจะปลูกร่วมกันในดินแดนอาณานิคมของอังกฤษและฮอลแลนด์เป็นส่วนใหญ่ สาเหตุที่ยางพาราเป็นที่นิยมปลูกร่วมกันในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เนื่องมาจากมีองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เหมาะสมในการปลูก ทั้งสภาพดินฟ้าอากาศ สภาพดินและปริมาณฝนรวมทั้งแรงงานที่หาได้ง่าย ต้นยางพาราถูกนำเข้ามาปลูกในประเทศไทยครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. 2442 โดยพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ได้นำต้นยางพาราดั้งแรกของประเทศมาปลูกที่อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง จึงได้รับเกียรติว่าเป็น “บิดาแห่งยาง” ต่อมาในปีพ.ศ. 2444 พระสกลสถานพิทักษ์ ได้นำกล้ายางพาราจากประเทศอินโดนีเซีย โดยปลูกไว้ที่บริเวณหน้าบ้านพักที่อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ซึ่งปัจจุบันนี้ยังเหลือให้เห็นเป็นหลักฐานเพียงต้นเดียวอยู่บริเวณหน้าสหกรณ์การเกษตรกันตัง และจากยางรุ่นแรกนี้ พระสกลสถานพิทักษ์ ได้ขยายเนื้อที่ปลูกออกไป จนมีเนื้อที่ปลูกประมาณ 45 ไร่ นับได้ว่าพระสกลสถานพิทักษ์คือผู้เป็นเจ้าของสวนยางคนแรกของประเทศไทย ปัจจุบันพื้นที่เพาะปลูกยางพาราได้ขยายไปยังทุกภูมิภาคของประเทศภายใต้นโยบายส่งเสริมจากภาครัฐ ในปีพ.ศ. 2557 ประเทศไทยมีพื้นที่ปลูกยางพาราทั้งประเทศ 17,217,529 ไร่ มีผลผลิตทั้งหมด 4,419,015 ตัน



รูปที่ 9.4 สวนยางพาราในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ถ่ายที่อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร)
ที่มา (วิวัฒน์ หมั่นการ, 2553: เมษายน 11)

1.7.4 ยาสูบ มีถิ่นกำเนิดแถบอเมริกากลาง โดยมีชาวอินเดียแดงเป็นชนกลุ่มแรกที่นำไปไม่ชนิดนี้มาฆวนสูบ ชาวสเปนเรียกว่า ซิการา (cigara) ต่อมาเพี้ยนเป็นคำว่าซิการ์ (cigar) จากหลักฐานพบกล่องยาสูบของชาวมายาในเม็กซิโก ซึ่งกล่องชนิดนี้คนพื้นเมืองเรียกว่า ทาบาคโค (tabaco) ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของคำว่า โทแบคโค (tobacco) ประเทศแรกในทวีปเอเชียที่เริ่มปลูกยาสูบคือ ฟิลิปปินส์ แล้วแพร่หลายต่อไปยังอินเดีย จีน และอินโดนีเซีย สำหรับประเทศไทยไม่มีหลักฐานว่า ใครเป็นผู้นำเข้ามาและมาถึงเมื่อใด มีเพียงบันทึกของหมอสอนศาสนาว่า เมื่อเขาเข้ามาเมืองไทยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้นพบว่า คนไทยสูบบุหรี่กันทั่วไปแล้ว และจากพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เรื่องบุหรี่ยุคกรุงศรีอยุธยาว่า เมอร์สีเออร์ เดอ ลาลูแบร์ อัครราชทูตฝรั่งเศสในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อ พ.ศ. 2211 ได้เขียนเล่าเรื่องประเทศสยามว่า คนไทยชอบใช้ยาสูบอย่างฉุน ทั้งผู้ชาย และผู้หญิง ไบยาที่ใช้กันในสมัยกรุงศรีอยุธยา นั้นได้จากเกาะมะนิลาบ้าง จากเมืองจีนบ้าง และที่ปลูกในบ้านเราบ้าง ต่อมาได้มีการปลูกยาสูบสำหรับใช้ในครัวเรือน สำหรับการปลูกเพื่อป้อนโรงงานยาสูบทำให้การปลูกยาสูบขยายพื้นที่เพิ่มมากขึ้น โดยมีปลูกทั้งยาสูบพันธุ์พื้นเมืองและยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนียที่นำเข้ามาปลูกเพื่อป้อนโรงงานยาสูบ โดยจะปลูกช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยวในประเทศไทยมีพื้นที่ปลูกยาสูบในภาคเหนือเกือบทุกจังหวัด เช่น จังหวัดเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง แพร่ ลำพูน น่าน พะเยา อุตรดิตถ์ และจังหวัดเชียงราย ส่วนในภูมิภาคอื่นได้แก่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำโขง ได้แก่ จังหวัดหนองคาย นครพนม และจังหวัดเลย ภาคตะวันตกในเขตพื้นที่จังหวัดตาก ภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดเพชรบูรณ์ พิษณุโลก สุโขทัย และกำแพงเพชร เป็นต้น

1.7.5 ชิง เป็นพืชที่เคยปลูกไว้ใช้บริโภคในครัวเรือนเช่นเดียวกัน ต่อมาเมื่อมีการนำผลผลิตไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ มากขึ้น จึงมีการส่งเสริมการเพาะปลูกเพื่อป้อนโรงงานและส่งออก การเพาะปลูกชิงเป็นพืชหลักได้ขยายพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ปัจจุบันมีพื้นที่เพาะปลูกในภาคเหนือที่จังหวัดเชียงใหม่ พะเยา เชียงรายและน่าน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่จังหวัดเลย และภาคกลางที่จังหวัดเพชรบูรณ์ และพิษณุโลก เป็นต้น

นอกจากพืชดังกล่าวข้างต้นแล้ว ประเทศไทยยังเป็นแหล่งเพาะปลูกพืชอีกหลายชนิดทั้งพืชที่ปลูกไว้ใช้ประโยชน์ในครัวเรือน จำหน่ายทั้งภายในและต่างประเทศ เช่น ส้มเขียวหวาน น้อยหน่า ละมุด กลัวยหอม กลัวยน้ำว่า กลัวยไข่ ส้มโอ ส้มเขียวหวาน ถั่วฝักยาว ถั่วแขก ถั่วดำ แตงกวา แตงโม มะเขือเทศ และพืชเมืองหนาวบางชนิด เป็นต้น

2. การปศุสัตว์

การเลี้ยงสัตว์เป็นกิจกรรมที่ทุกครัวเรือนในชนบทยึดเป็นอาชีพเสริมมาช้านาน มีทั้งการเลี้ยงสัตว์ใช้งาน เลี้ยงไว้ประกอบอาหารในครัวเรือน และเพื่อจำหน่ายเป็นรายได้เสริมของครอบครัว สัตว์ที่นิยมเลี้ยงได้แก่ โค กระบือ สุกร เป็ด และไก่ เป็นต้น ปัจจุบันการเลี้ยงสัตว์ในครอบครัวลดจำนวนลง โดยเฉพาะสัตว์ที่เลี้ยงไว้ใช้แรงงาน เช่น โค กระบือ เพราะเกษตรกรหันมาใช้เครื่องจักรแทน ส่วนสุกรที่เกษตรกรเคยเลี้ยงเกือบทุกครัวเรือน ปัจจุบันก็ลดลงมากเพราะประชากรในชนบทมีการอพยพแรงงานสู่ภาคอุตสาหกรรมและการศึกษามากขึ้น ทำให้การเลี้ยงสัตว์เป็นภาระต่อการเลี้ยงดูของครอบครัว ส่วนเป็ดและไก่อังคงมีเลี้ยงอยู่บ้าง อย่างไรก็ตามปัจจุบันการเลี้ยงสัตว์เพื่อการค้าได้เข้ามาแทนที่สัตว์ที่เลี้ยงในครัวเรือนเพิ่มขึ้น จนเป็นอาชีพที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง โดยสามารถจำแนกได้ดังนี้

2.1 สัตว์ที่เลี้ยงไว้ใช้งาน ในอดีตการนำสัตว์มาเลี้ยงเพื่อใช้งานเป็นกิจกรรมที่ทำอย่างแพร่หลาย ทั้งการใช้เป็นพาหนะ ใช้ชักลากซุง ลากเกวียน คันไถและขนส่งสัมภาระ แต่ปัจจุบันการใช้แรงงานสัตว์ดังกล่าว ลดลงอย่างรวดเร็ว เพราะมีเครื่องจักรที่สามารถทำงานได้ดีและมีประสิทธิภาพมากกว่า ทำให้จำนวนสัตว์ที่เลี้ยงไว้เพื่อใช้งานโดยตรงลดจำนวนลง บางชนิดเปลี่ยนจากการเลี้ยงไว้ใช้งานเป็นการเลี้ยงไว้เป็นอาหารเพียงอย่างเดียว เช่น โค และกระบือ เป็นต้น ส่วนสัตว์ที่ยังคงเลี้ยงไว้ใช้งานในปัจจุบัน ได้แก่

2.1.1 ช้าง เป็นสัตว์ป่าที่มนุษย์นำมาเลี้ยงไว้ใช้งานมาเป็นเวลานาน ตั้งแต่การใช้ขนส่งสัมภาระเป็นพาหนะในการเดินทาง และการชักลากไม้ซุงในป่าลึก เพราะประเทศไทยเป็นป่าเขตร้อนที่ประกอบด้วยพันธุ์ไม้หลากหลายชนิดปะปนกัน การใช้ประโยชน์จากไม้เพียงบางชนิดจึงมีอุปสรรคในการขนย้าย ช้างเป็นสัตว์ป่าที่คุ้นเคยกับป่าเขตร้อนจึงสามารถช่วยในการชักลากไม้ออกจากป่าได้ดี แต่ต่อมาเมื่อทางการได้ประกาศนโยบายปิดป่าทั่วประเทศ ทำให้การใช้แรงงานจากช้างเปลี่ยนจากการชักลากไม้ซุงเป็นการบริการนักท่องเที่ยวแทน ปัจจุบันประเทศไทยมีช้างที่เลี้ยงเพื่อการอนุรักษ์ และบริการนักท่องเที่ยวในภาคเหนือพื้นที่ เชียงใหม่ น่าน แพร่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน และลำปาง ภาคกลางที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ภาคตะวันออกที่จังหวัดชลบุรี ภาคใต้ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี และภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่จังหวัดสุรินทร์

2.1.2 ม้า เป็นสัตว์ที่มีอยู่คู่กับคนไทยมานานเช่นเดียวกับช้าง โดยเป็นสัตว์ที่เลี้ยงไว้เป็นพาหนะในการเดินทางและขนส่งสัมภาระต่าง ๆ ปัจจุบันก็ถูกเครื่องจักรเครื่องยนต์เข้ามาทำงานแทน การเลี้ยงม้า จึงถูกเปลี่ยนเป็นการเลี้ยงไว้แข่ง ในจังหวัดที่มีสนามแข่งม้า เลี้ยงเพื่อผลิตเซรุ่ม และใช้ลากรถม้าให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ปัจจุบันมีม้าที่เลี้ยงในพื้นที่ทุกภาคของประเทศ ได้แก่ ภาคเหนือที่จังหวัดเชียงใหม่ และลำปาง ภาคกลางที่จังหวัดสระบุรี ลพบุรี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่จังหวัดนครราชสีมา อุบลราชธานีและขอนแก่น ภาคตะวันตกที่จังหวัดกาญจนบุรีและประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้น

2.1.3 ลา เป็นสัตว์ที่มีลักษณะคล้ายม้าแต่มีขนาดเล็กกว่า เป็นสัตว์ที่เลี้ยงไว้ใช้ขนส่งสัมภาระในที่สูง หรือพื้นที่ทุรกันดาร ปัจจุบันมีเลี้ยงอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และแม่ฮ่องสอน เพื่อใช้ประโยชน์ในการขนส่งสัมภาระในพื้นที่สูง และพาหนะอื่นไม่สามารถเข้าถึงได้

2.2 สัตว์ที่เลี้ยงเพื่อเป็นอาหาร สัตว์ที่ชาวชนบทนิยมเลี้ยงไว้เป็นอาหารในครอบครัว ประกอบด้วยสุกร เป็ด และไก่ โดยใช้พื้นที่บริเวณบ้านและใต้ถุนบ้าน ส่วนโคและกระบือจะเลี้ยงไว้ใช้งานเป็นหลัก หากมีโอกาสพิเศษก็อาจใช้เป็นอาหารได้ด้วย แต่ปัจจุบันการเลี้ยงสัตว์เหล่านี้เพื่อเป็นอาหารเริ่มมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยมีทั้งการเลี้ยงแบบดั้งเดิม และการเลี้ยงแบบคอกปศุสัตว์เพื่อการค้า สำหรับสัตว์ที่เลี้ยงเพื่อเป็นอาหารได้แก่

2.2.1 ไก่เนื้อ การเลี้ยงไก่เนื้อเป็นสัตว์ที่นิยมเลี้ยงไว้เป็นอาหารของครอบครัวมานาน ต่อมาเมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้น และรูปแบบเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป ปริมาณความต้องการจึงเพิ่มขึ้นตามไปด้วย การเลี้ยงไก่เป็นธุรกิจจึงขยายตัวเพิ่มมากขึ้น ส่วนใหญ่จะเลี้ยงใกล้แหล่งชุมชนขนาดใหญ่ที่เป็นตลาดหลักของแต่ละภูมิภาคเช่นเดียวกับสุกร สำหรับแหล่งเลี้ยงไก่เนื้อเพื่อการส่งออกที่สำคัญของประเทศไทยอยู่ในพื้นที่ จังหวัดนครราชสีมา ฉะเชิงเทรา เพชรบูรณ์ ซึ่งประเทศไทยนับเป็นแหล่งผลิตสินค้าประเภทเนื้อไก่ โดยส่งออกสินค้าประเภทเนื้อไก่สดแช่แข็งและผลิตภัณฑ์ ไปยังตลาดโลกที่สำคัญ

2.2.2 ไก่ไข่ การเลี้ยงไก่ไข่เป็นส่วนประกอบของอาหารที่นิยมบริโภคทั้งชาวไทยและต่างประเทศเช่นเดียวกับเนื้อหมู เนื้อไก่ ปลา ผัก และผลไม้ ในแต่ละจังหวัดจะมีผู้ประกอบการธุรกิจเลี้ยงไก่ไข่เพื่อป้อนตลาดในท้องถิ่น โดยจะเลี้ยงอยู่ใกล้กับแหล่งชุมชนที่เป็นที่ตั้งของตลาดหลักเกือบทุกจังหวัด โดยมีแหล่งผลิตไข่ไก่ป้อนตลาดกลางที่กรุงเทพฯ ได้แก่ จังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี นครราชสีมา ขอนแก่น และสระบุรี เป็นต้น ส่วนในแต่ละภูมิภาคจะมีฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ตั้งอยู่บริเวณชานเมืองหลักที่เป็นศูนย์กลางชุมชนทั้งระดับภูมิภาคและระดับจังหวัด

2.2.3 เป็ด การเลี้ยงเป็ดเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่นิยมเลี้ยงเพื่อเป็นอาหารทั้งในรูปของเนื้อและไข่ ทั้งเนื้อและไข่เป็ดสามารถนำมาประกอบอาหารได้หลายชนิด ในอดีตคนไทยก็นิยมเลี้ยงเป็นอาชีพเสริมในครัวเรือน เช่นเดียวกับ การเลี้ยงไก่ และสุกร ปัจจุบันการเลี้ยงเป็ดในครัวเรือนก็ประสบปัญหาเช่นเดียวกับการเลี้ยงไก่และสุกร บทบาทและหน้าที่การเลี้ยงเป็ดจึงเปลี่ยนไปเป็นการเลี้ยงเป็นอาชีพหลัก โดยมีรูปแบบในการเลี้ยงทั้งเป็นฟาร์มขนาดใหญ่(แบบปิด) และการเลี้ยงโดยต้อนฝูงเป็ดไปตามแหล่งอาหาร(เปิดโล่ง) โดยมีแหล่งเลี้ยงเป็ดแหล่งใหญ่อยู่ในพื้นที่ภาคกลางและภาคใต้

2.2.4 ไก่ชน การเลี้ยงไก่ชนเป็นอาชีพใหม่สำหรับเกษตรกรไทยโดยทั่วไป ถึงแม้จะมีการเลี้ยงไก่ชนมานาน แต่ก็จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มเกษตรกรที่มีความรู้ และได้รับการช่วยเหลือทางวิชาการอย่างใกล้ชิดเท่านั้น เพราะไก่ชนเป็นสัตว์ที่มีถิ่นดั้งเดิมในเขตหนาวและอบอุ่น การเลี้ยงไก่ชนให้ได้ผลผลิตดีต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ จึงยากที่เกษตรกรทั่วไปจะเลี้ยงแล้วประสบความสำเร็จ นอกจากนี้ยังต้องเลี้ยงอยู่ใกล้กับแหล่งรับซื้อน้ำนมดิบจึงจะสามารถรักษาคุณภาพให้ดีได้ จากปัจจัยดังกล่าวทำให้การเลี้ยงไก่ชนยังไม่แพร่หลายสำหรับเกษตรกรรายย่อย แต่จะมีการเลี้ยงในรูปคอกปศุสัตว์ที่ต้องใช้ระบบการบริหารจัดการที่ทันสมัย หรือมีระบบสหกรณ์ในการช่วยเหลือทั้งการผลิตและรับซื้อผลผลิตที่ครบวงจร แหล่งที่เลี้ยงไก่ชนส่วนมากอยู่ในพื้นที่จังหวัดสระบุรี นครราชสีมา สระแก้ว ราชบุรี และเชียงใหม่ เป็นต้น

2.2.5 ไก่เนื้อ การเลี้ยงไก่เนื้อเคยเป็นสัตว์ที่เลี้ยงเพื่อใช้แรงงาน เพื่อชักลากเกวียนและคันไถ ปัจจุบันกิจกรรมการใช้แรงงานจากโคหมดไป เกษตรกรบางส่วนก็เลิกเลี้ยงเนื่องจากเป็นภาระที่ต้องดูแลมาก แต่มีเพียงบางส่วนเท่านั้นที่ยังคงเลี้ยงไว้เป็นรายได้เสริมจากการทำนา จึงทำให้การเลี้ยงไก่เนื้อในครัวเรือนลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว ส่วนการเลี้ยงเพื่อจำหน่าย และเป็นอาหารแบบคอกปศุสัตว์นั้น ยังมีจำกัดอยู่ในบางพื้นที่เท่านั้น ปัจจุบันมีการเลี้ยงไก่เนื้อทั้งพันธุ์พื้นเมือง และลูกผสมที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ โดยมีแหล่งเลี้ยงไก่เนื้อกระจายอยู่ทุกภูมิภาค แต่ที่มีการเลี้ยงมากที่สุดอยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2.2.6 สุกร การเลี้ยงสุกรเคยเป็นกิจกรรมที่ทุกครัวเรือนทำเป็นอาชีพเสริม โดยใช้รำข้าว เศษอาหาร และพืชผักที่หาได้ในชุมชนเป็นอาหาร ต่อมาการเลี้ยงดังกล่าวได้หมดไป เนื่องจากแรงงานในชนบทอพยพสู่ภาคอุตสาหกรรมและภาคการศึกษามากขึ้น การเลี้ยงสุกรจึงเปลี่ยนไปเป็นการเลี้ยงเป็นอาชีพหลัก โดยใช้พื้นที่ที่อยู่ใกล้ชุมชนขนาดใหญ่หรือครอบครัวที่มีโรงสีข้าว ประกอบกับการบริโภคเนื้อสุกรเป็นที่นิยมของคนไทยส่วนใหญ่ ปริมาณความต้องการของตลาดเพิ่มมากขึ้นจำนวนสุกรที่เลี้ยงจึงเพิ่มมากขึ้นด้วย โดยมีจังหวัดที่มีสุกรมากที่สุดที่มุ่งผลิตสู่ตลาดกลางที่กรุงเทพฯ คือ จังหวัดนครปฐม และราชบุรี ส่วนแหล่งที่เลี้ยงสุกรในภูมิภาคอื่น ๆ จะมีความสัมพันธ์กับเมืองหลัก ซึ่งเป็นตลาดการบริโภคที่สำคัญของแต่ละภูมิภาค เช่น เชียงใหม่ นครราชสีมา ขอนแก่น พิษณุโลก นครศรีธรรมราช และสงขลา เป็นต้น

2.2.7 แพะ การเลี้ยงแพะไว้เป็นอาหารเคยนิยมในกลุ่มชนชาวมุสลิม โดยมีการบริโภคทั้งนมและเนื้อ จึงนิยมเลี้ยงในกลุ่มประชากรที่นับถือศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ปัจจุบันการเลี้ยงแพะได้กระจายไปยังภูมิภาคอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้น

2.2.8 แกะ การเลี้ยงแกะมีวัตถุประสงค์ทั้งใช้เนื้อสำหรับบริโภคเป็นอาหาร และตัดขนไปทำเส้นใยสำหรับทอผ้าขนสัตว์ สำหรับประเทศไทยแพะเป็นสัตว์ที่เลี้ยงเพื่อบริโภคเช่นเดียวกับแพะ คือเป็นอาหารที่นิยมบริโภคในกลุ่มชาวมุสลิม โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

2.2.9 กระบือ เป็นสัตว์ที่มีความผูกพันกับชาวนาไทยมาช้านาน โดยเกษตรกรไทยทุกภูมิภาคใช้แรงงานกระบือในการไถนา ประเทศไทยเคยมีกระบืออยู่จำนวนมากหลายสิบล้านตัว แต่ปัจจุบันมีการนำเครื่องจักรมาใช้แทนแรงงานกระบือ ทำให้กระบือกลายเป็นภาระของเกษตรกร จำนวนกระบือจึงลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว และปัจจุบันยังไม่มี การเลี้ยงในเชิงพาณิชย์ ทำให้กระบือเป็นสัตว์ที่หลายฝ่ายเป็นห่วงเพราะเกรงว่าจะสูญพันธุ์ได้ สำหรับประเทศไทยภูมิภาคที่นิยมบริโภคเนื้อกระบือมากที่สุดคือภาคเหนือ การลดจำนวนกระบือดังกล่าวจึงก่อให้เกิดปัญหา ปัจจุบันจึงมีการนำเข้ากระบือจากภูมิภาคอื่นและเทศเพื่อนบ้านเพิ่มขึ้น เช่น สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ราชอาณาจักรกัมพูชา สาธารณรัฐประชาชนบังคลาเทศ สาธารณรัฐประชาชนจีน และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นต้น สำหรับภูมิภาคที่มีการเลี้ยงกระบือมากที่สุดในประเทศไทยคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ



รูปที่ 9.5 กระบือที่ปล่อยเลี้ยงอยู่ตามทุ่งนา (ถ่ายจากอำเภอป่าต้ว จังหวัดยโสธร)
ที่มา (วิวัฒน์ หมั่นการ, 2553: เมษายน 11)

นอกจากสัตว์ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ประเทศไทยยังมีสัตว์เลี้ยงชนิดอื่น ๆ ทั้งเลี้ยงที่เลี้ยงไว้เป็นอาหาร และสัตว์เลี้ยงอื่น ๆ แต่หากพิจารณาในภาพรวมแล้ว พบว่าเกษตรกรไทยส่วนใหญ่คุ้นเคยกับการเพาะปลูกเป็นอาชีพมากกว่า การเลี้ยงสัตว์จึงเป็นอาชีพใหม่ของเกษตรกรไทยในชนบท การเลี้ยงสัตว์เพื่อการส่งออกจึงมีผู้ประกอบการเป็นธุรกิจขนาดใหญ่ที่มีระบบบริหารจัดการที่ทันสมัยมากกว่าเกษตรกรรายย่อย

3. การทำประมงประมง

ประเทศไทยเคยได้ชื่อว่าเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ ในน้ำมีปลาในนามีข้าว โดยมีลำน้ำที่เป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำตามธรรมชาติที่สำคัญกระจายอยู่ในแต่ละภูมิภาค เช่น แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน ในภาคกลาง แม่น้ำแม่กลองในภาคตะวันตก แม่น้ำบางปะกงในภาคตะวันออก แม่น้ำโขง แม่น้ำมูลและแม่น้ำชี ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากนี้ยังมีอาณาเขตติดกับทะเลทั้งอ่าวไทยและอันดามัน ทำให้คนไทยได้เรียนรู้วิธีการทำประมง และพัฒนารูปแบบการทำประมงมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งในรูปแบบการจับสัตว์น้ำที่มีอยู่ตามธรรมชาติและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ จนกระทั่งประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตอาหารจากการประมงที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก ดังนั้นถ้าจะพิจารณาถึงการประมงในประเทศไทยในปัจจุบันสามารถจำแนกเป็น 2 ประเภท

3.1 ประมงทางทะเล การที่ประเทศไทยมีอาณาเขตที่ติดกับทะเลถึงสองด้านคือทะเลอันดามันและทะเลอ่าวไทย มีแนวชายฝั่งที่ติดกับทะเลเป็นระยะทางราว 2,420 กิโลเมตร จากศักยภาพด้านที่ตั้งที่ติดกับทะเลดังกล่าวทำให้คนไทยได้เรียนรู้ และพัฒนารูปแบบและวิธีการในการทำประมงมาอย่างต่อเนื่อง โดยพัฒนามาจากการทำประมงชายฝั่งเพื่อเลี้ยงชีพ เป็นการประมงทางทะเลเพื่อการค้าตามการเติบโตของความต้องการสินค้าด้านการประมงทางทะเลของตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ ปัจจุบันการทำประมงทางทะเลในประเทศไทยสามารถจำแนกได้ดังนี้

3.1.1 การประมงทางทะเล เป็นการทำประมงในเขตทะเลลึกซึ่งต้องใช้เครื่องมือที่ทันสมัย โดยการนำเรือพร้อมทั้งอุปกรณ์ในการจับสัตว์น้ำออกไปทำประมงในเขตทะเลลึก ซึ่งการทำประมงดังกล่าวต้องใช้ต้นทุนในการดำเนินการสูง กลุ่มชาวประมงดังกล่าวจึงประกอบด้วยผู้ประกอบการที่มีความรู้ประสบการณ์และเงินทุนในการดำเนินการสูง โดยจะส่งเรือพร้อมอุปกรณ์ที่ทันสมัยออกไปจับสัตว์น้ำทั้งในเขตน่านน้ำในประเทศไทย และการเข้าไปขอรับสัมปทานการทำประมงในประเทศเพื่อนบ้าน โดยมีท่าเรือประมงที่สำคัญอยู่ในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร สมุทรสงคราม ระนอง สงขลา และจังหวัดระยอง เป็นต้น

3.1.2 การประมงชายฝั่ง เป็นการประมงขนาดเล็กที่ดำเนินการโดยชาวประมงพื้นบ้านที่อาศัยอยู่ตามแนวชายฝั่ง โดยยึดอาชีพจับสัตว์น้ำไปขายตามตลาดท้องถิ่นเป็นอาชีพหลัก ซึ่งการประมงดังกล่าวจะใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำแบบง่าย ๆ โดยประเทศไทยมีเกษตรกรที่ประกอบอาชีพประมงชายฝั่ง หรือประมงพื้นบ้านกระจายอยู่ตามแหล่งชุมชนชาวประมงในแต่ละพื้นที่ ทั้งในภาคตะวันออก ภาคกลาง ภาคตะวันตก และภาคใต้ สำหรับสัตว์น้ำที่จับได้ แร่กอบด้วย กุ้ง หอย ปู และปลาชนิดต่าง ๆ เป็นต้น

3.1.3 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การเพิ่มขึ้นของประชากรและความต้องการอาหารทะเลที่เพิ่มขึ้นส่งผลให้ปริมาณการจับสัตว์น้ำในธรรมชาติ มีไม่เพียงพอต่อความต้องการทั้งตลาดภายในและต่างประเทศ เกษตรกรบางส่วนจึงได้นำรูปแบบและวิธีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำมาใช้เพิ่มผลผลิตด้านการประมง โดยการนำสัตว์น้ำในธรรมชาติมาเพาะ และเลี้ยงให้ได้ผลผลิตเพียงพอต่อความต้องการของตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ โดยสัตว์ทะเลที่นิยมนำมาเพาะเลี้ยง ได้แก่ กุ้งกุลาดำ กุ้งกุลาดำ หอยแครง หอยแมลงภู่

หอยนางรม ปู ปลากระพง และปลาเก๋า เป็นต้น โดยมีแหล่งเพาะเลี้ยงอยู่ในพื้นที่จังหวัดที่ติดกับชายทะเล เช่น สมุทรปราการ สมุทรสาคร สมุทรสงคราม เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา ปัตตานี นราธิวาส ระยอง จันทบุรี และตราด เป็นต้น

3.2 การประมงในแหล่งน้ำจืด เกษตรกรไทยรู้จักวิธีการทำประมงในแหล่งน้ำจืดมาเป็นเวลานาน โดยประดิษฐ์เครื่องมือสำหรับทำประมงน้ำจืดให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และลักษณะของแหล่งน้ำ โดยถ่ายทอดเป็นภูมิปัญญาของแต่ละท้องถิ่นมายังรุ่นลูกหลาน ซึ่งจะพบเครื่องมือในการจับสัตว์น้ำที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ ตามแต่ละภูมิภาค นอกจากนี้คนไทยยังรู้จักการนำสัตว์น้ำมาแปรรูปเป็นอาหารหลากหลายรูปแบบ ดังนั้นการที่มีคำกล่าวที่ว่า “ประเทศไทยมีความอุดมสมบูรณ์ ในน้ำมีปลาในนามีข้าว” แสดงถึงศักยภาพด้านการเกษตรกรรม ทั้งการเพาะปลูก และการประมง สนับสนุนการดำรงชีวิตของคนไทยมาช้านาน ปัจจุบันหากจะพิจารณาถึงรูปแบบการประมงในแหล่งน้ำจืดของประเทศไทย สามารถจำแนกได้ดังนี้

3.2.1 การทำประมงในแหล่งน้ำธรรมชาติ เป็นแหล่งทำการประมงดั้งเดิมซึ่งเกษตรกรจับปลาจากแหล่งน้ำธรรมชาติเป็นอาหาร ทั้งจากห้วยหนอง บึง แม่น้ำและแหล่งน้ำท่วม เพื่อบริโภคและเก็บไว้บริโภคในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ปลาร้า ปลาแห้ง ปลาต้ม เป็นต้น โดยมีแหล่งน้ำที่เป็นแม่น้ำสายสำคัญที่กระจายอยู่ในแต่ละภูมิภาค ได้แก่

(1) ภาคเหนือ ประกอบด้วย แม่น้ำโขง และบึงเชียงแสน จังหวัดเชียงราย กว๊านพะเยา จังหวัดพะเยา เขื่อนกิ่วลม จังหวัดลำปาง เขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล และเขื่อนแม่กวางอุดมธารา จังหวัดเชียงใหม่ และเขื่อนสิริกิติ์ จังหวัดอุตรดิตถ์

(2) ภาคตะวันตก ประกอบด้วย เขื่อนศรีนครินทร์ และเขื่อนวชิราลงกรณ์ จังหวัดกาญจนบุรี และเขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก

(3) ภาคกลาง ประกอบด้วย บึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน และแม่น้ำป่าสัก

(4) ภาคตะวันออก ประกอบด้วย แม่น้ำบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา และแม่น้ำปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี

(5) ภาคใต้ ประกอบด้วย เขื่อนบางลาง จังหวัดยะลา เขื่อนรัชชประภา แม่น้ำตาปี จังหวัดสุราษฎร์ธานี แม่น้ำปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช และน้ำทะเลสาบสงขลา

(6) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย แม่น้ำมูล แม่น้ำชี แม่น้ำสงคราม แม่น้ำโขง เขื่อนอุบลรัตน์ เขื่อนสิรินธร เขื่อนลำปาว เขื่อนลำตะคอง หนองหานสกลนครและหนองหานกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี เป็นต้น

3.2.2 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ปริมาณความต้องการสัตว์น้ำเพื่อเป็นอาหารเพิ่มขึ้น ปริมาณสัตว์น้ำตามธรรมชาติไม่เพียงพอต่อการบริโภค จึงทำให้มีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเป็นอาชีพเพิ่มมากขึ้น ทั้งในรูปแบบการเพาะเลี้ยงในกระชัง และการขุดบ่อสำหรับเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ในไทยมีสถานีประมงที่สามารถเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ เพื่อจำหน่ายให้เกษตรกรนำไปเลี้ยงเป็นอาชีพ แต่ละปีมีปริมาณสัตว์น้ำที่เพาะเลี้ยงในแหล่งน้ำที่กระจายอยู่ในเกือบทุกจังหวัดแต่ละภูมิภาค ประกอบด้วยสัตว์น้ำที่นิยม

เพาะเลี้ยงในปัจจุบันมีหลายชนิด ได้แก่ ปลาช่อน ปลาดุก ปลาตะเพียน ปลานิล ปลาทับทิม ปลาบึก ปลายี่สกเทศ ปลาจีน ปลาดุก ปลานวลจันทร์ ปลาสร้อย ปลาเทโพ ปลาไน และกุ้งก้ามกราม เป็นต้น

การแบ่งเขตเกษตรกรรม

เพื่อให้การปฏิบัติการบรรลุตามเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ของแต่ละพื้นที่ กระทรวงเกษตรซึ่งได้กำหนดเขตการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในความรับผิดชอบ โดยแบ่งเขตรับผิดชอบและกำหนดเป้าหมายปฏิบัติหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. การแบ่งเขตเกษตรเศรษฐกิจ

เขตเกษตรเศรษฐกิจ หมายถึงเขตการผลิตทางการเกษตร ซึ่งรวมทั้งการเลี้ยงสัตว์และปลูกพืชที่กำหนดขึ้นให้เหมาะสมกับภาวะตลาด และเศรษฐกิจการเกษตรของประเทศ การกำหนดเขตเศรษฐกิจสำหรับสินค้าเกษตรจะก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน มีการผลิตที่เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่ ลดปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรที่เกิดจากการใช้ที่ดินผิดประเภท และทำให้ระบบการผลิตมีเสถียรภาพยิ่งขึ้น การกำหนดเขตการผลิตทางการเกษตรออกเป็นกลุ่ม โดยใช้เกณฑ์การแบ่งจากชนิดของดิน ปริมาณน้ำฝน อุณหภูมิ พืชเศรษฐกิจหลัก ประเภทของฟาร์มและรายได้หลักของเกษตรกร โดยมีวัตถุประสงค์ในการแบ่งดังต่อไปนี้

1.1 วัตถุประสงค์ในการแบ่งเขตเกษตรเศรษฐกิจ การแบ่งเขตเกษตรเศรษฐกิจมีวัตถุประสงค์สำคัญ 3 ประการ ได้แก่

1.1.1 เพื่อใช้ในการวางแผนพัฒนาการเกษตรในระยะยาว เนื่องจากในพื้นที่แต่ละจังหวัดมีทรัพยากร ลักษณะกิจกรรมการเกษตรเหมือนกัน และมีปัจจัยในการพัฒนาด้านการเกษตรกรรมที่แตกต่างกัน การกำหนดเขตพื้นที่ที่มีทรัพยากร และปัจจัยจำกัดเหมือนกันเข้าด้วยกัน จะทำให้สามารถกำหนดรูปแบบวิธีการในการส่งเสริม การแก้ปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

1.1.2 เพื่อให้มีการวางแผนนโยบายการผลิตและการตลาดที่เป็นระบบ และสอดคล้องกับข้อมูลทางวิชาการ เป็นการกำหนดพื้นที่ที่มีลักษณะของกิจกรรมที่คล้ายคลึงกันเข้าด้วยกัน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนด้านการผลิตภาคเกษตรกรรมอย่างเป็นระบบและครบวงจร ซึ่งจะสามารถแก้ปัญหาการผลิต การจำหน่าย โดยมีข้อมูลทางวิชาการประกอบการวางแผนการดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ

1.1.3 เพื่อเป็นแหล่งประมวลผลข้อมูลด้านการเกษตร อันจะก่อให้เกิดความประหยัดทั้งเวลาและงบประมาณในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในการเก็บรวบรวมสถิติการเกษตร ตลอดจนติดตามประเมินผลทางการเกษตร เพื่อประกอบการวางแผนการผลิต และการพัฒนาการเกษตรทั้งในเขตเกษตรนั้น และการผลิตทั้งระบบต่อไป

1.2 เขตเกษตรเศรษฐกิจ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้กำหนดเขตเกษตรเศรษฐกิจทั่วประเทศไว้ทั้งหมด 24 เขต ซึ่งในแต่ละเขตมุ่งส่งเสริมการผลิตภาคเกษตรกรรมที่สำคัญ ได้แก่

1.2.1 เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 1 ประกอบด้วย พื้นที่จังหวัดอุดรธานี หนองบัวลำภู และหนองคาย โดยกำหนดให้เป็นแหล่งผลิตผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ คือ มันสำปะหลัง ข้าว โค และกระบือ

1.2.2 เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 2 ประกอบด้วย พื้นที่จังหวัดสกลนคร นครพนมและมุกดาหาร โดยกำหนดให้เป็นแหล่งผลิตผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ คือ พืชผัก ถั่วเหลือง โค และกระบือ

1.2.3 เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 3 ประกอบด้วย พื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี อำนาจเจริญ และจังหวัดยโสธร โดยกำหนดให้เป็นแหล่งผลิตผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ คือ กระบือ โค ข้าว ปอ และมันสำปะหลัง

1.2.4 เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 4 ประกอบด้วย พื้นที่จังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ และจังหวัดร้อยเอ็ด โดยกำหนดให้เป็นแหล่งผลิตผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ คือ มันสำปะหลัง กระบือ โค และ ข้าว

1.2.5 เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 5 ประกอบด้วย พื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และจังหวัดบุรีรัมย์ โดยกำหนดให้เป็นแหล่งผลิตผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ คือ ข้าว กระบือ และข้าวโพด

1.2.6 เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 6 ประกอบด้วย พื้นที่จังหวัดนครราชสีมา และชัยภูมิ โดยกำหนดให้เป็นแหล่งผลิตผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ คือ มันสำปะหลัง กระบือ โค ข้าว และปอ

1.2.7 เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 7 ประกอบด้วย พื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ ลพบุรี และสระบุรี โดยกำหนดให้เป็นแหล่งผลิตผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ คือ ข้าว ข้าวโพด ถั่วเขียว และข้าวฟ่าง

1.2.8 เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 8 ประกอบด้วย พื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ และอุทัยธานี โดยกำหนดให้เป็นแหล่งผลิตผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ คือ ข้าวโพด ข้าวฟ่าง กระบือ และมันสำปะหลัง

1.2.9 เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 9 ประกอบด้วย พื้นที่จังหวัดตาก กำแพงเพชร และสุโขทัย โดยกำหนดให้เป็นแหล่งผลิตผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ คือ ข้าว โค ถั่วเหลือง ถั่วลิสง และผลไม้

1.2.10 เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 10 ประกอบด้วย พื้นที่จังหวัดพิจิตร และพิษณุโลก โดยกำหนดให้เป็นแหล่งผลิตผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ คือ ข้าว ถั่วเขียว กระบือ โค ยาสูบ และข้าวโพด

1.2.11 เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 11 ประกอบด้วย พื้นที่จังหวัดแพร่ อุตรดิตถ์ และน่าน โดยกำหนดให้เป็นแหล่งผลิตผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ คือ ข้าว อ้อย ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ยาสูบ และกระบือ

1.2.12 เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 12 ประกอบด้วย พื้นที่จังหวัด เชียงราย พะเยา และลำปาง โดยกำหนดให้เป็นแหล่งผลิตผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ คือ ข้าว ยาสูบ พืชผัก และโค

1.2.13 เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 13 ประกอบด้วย พื้นที่จังหวัด เชียงใหม่ ลำพูน และแม่ฮ่องสอน โดยกำหนดให้เป็นแหล่งผลิตผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญคือ พืชผัก ถั่วเหลือง โค และกระบือ

1.2.14 เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 14 ประกอบด้วย พื้นที่จังหวัดชัยนาท สุพรรณบุรี สิงห์บุรี และอ่างทอง โดยกำหนดให้เป็นแหล่งผลิตผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ คือ ข้าว โค และอ้อย

1.2.15 เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 15 ประกอบด้วย พื้นที่จังหวัดอยุธยา นนทบุรี ปทุมธานี และกรุงเทพฯ ฯ โดยกำหนดให้เป็นแหล่งผลิตผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญคือ ข้าว ไม้ผลพืชผักและไม้ดอก

1.2.16 เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 16 ประกอบด้วย พื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์ โดยกำหนดให้เป็นแหล่งผลิตผลผลิตทางการเกษตรทั้งพืชและสัตว์ที่สำคัญ คือ อ้อย โค ข้าว ข้าวโพด และไม้ผล

1.2.17 เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 17 ประกอบด้วย พื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม สมุทรสาคร และ นครปฐม โดยกำหนดให้เป็นแหล่งผลิตผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ คือ มะพร้าว ไม้ผล ประมงทะเล และไม้ดอกไม้ประดับ

1.2.18 เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 18 ประกอบด้วย พื้นที่จังหวัดปราจีนบุรี สระแก้ว ฉะเชิงเทรา และนครนายก โดยกำหนดให้เป็นแหล่งผลิตผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญคือ ข้าว กระจับปี่ และมันสำปะหลัง

1.2.19 เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 19 ประกอบด้วย พื้นที่จังหวัดสมุทรปราการ ชลบุรี และ ระยอง โดยกำหนดให้เป็นแหล่งผลิตผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ คือ มันสำปะหลัง ประมงทะเล ข้าว อ้อย และมะพร้าว

1.2.20 เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 20 ประกอบด้วย พื้นที่จังหวัดจันทบุรี และตราด โดยกำหนดให้เป็นแหล่งผลิตผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ คือ ไม้ผล มันสำปะหลัง ยางพารา ข้าวโพด และประมงทะเล

1.2.21 เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 21 ประกอบด้วย พื้นที่จังหวัดชุมพร ระนอง และสุราษฎร์ธานี โดยกำหนดให้เป็นแหล่งผลิตผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ คือ โค ยางพารา กาแฟ มะพร้าว ประมงทะเล และปาล์มน้ำมัน

1.2.22 เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 22 ประกอบด้วย พื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลา พัทลุง และสตูล โดยกำหนดให้เป็นแหล่งผลิตผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ คือ ยางพารา โค ข้าว ประมงทะเล และมะพร้าว

1.2.23 เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 23 ประกอบด้วย พื้นที่จังหวัดพังงา ภูเก็ต และภูเก็ต โดยกำหนดให้เป็นแหล่งผลิตผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ คือ ยางพารา กาแฟ โค มะม่วงหิมพานต์ ประมงทะเล และปาล์มน้ำมัน

1.2.24 เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 24 ประกอบด้วย พื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส โดยกำหนดให้เป็นแหล่งผลิตผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญคือยางพารา โค มะพร้าว และไม้ผล

2. การแบ่งเขตปศุสัตว์

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้กำหนดเขตรับผิดชอบของกรมปศุสัตว์ทั่วประเทศ ทำหน้าที่รับผิดชอบงานส่งเสริมสนับสนุนงานด้านการเลี้ยงสัตว์แก่เกษตรกร ควบคุมการแพร่ระบาดของโรคติดต่อของสัตว์เลี้ยงในเขตพื้นที่ โดยแบ่งออกเป็น 9 เขต ได้แก่

2.1 เขตปศุสัตว์ที่ 1 ประกอบด้วยพื้นที่ 10 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดอุทัยธานี นนทบุรี ชัยนาท อ่างทอง สิงห์บุรี สระบุรี ลพบุรี สุพรรณบุรี ปทุมธานี และกรุงเทพมหานคร

2.2 เขตปศุสัตว์ที่ 2 ประกอบด้วยพื้นที่ 9 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครนายก สระแก้ว ปราจีนบุรี ระยอง ชลบุรี ตราด ฉะเชิงเทรา สมุทรปราการ และจันทบุรี

2.3 เขตปศุสัตว์ที่ 3 ประกอบด้วยพื้นที่ 9 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ ยโสธร ร้อยเอ็ด สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี และอำนาจเจริญ

2.4 เขตปศุสัตว์ที่ 4 ประกอบด้วยพื้นที่ 11 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดอุดรธานี ขอนแก่น หนองคาย กาฬสินธุ์ เลย นครพนม มหาสารคาม หนองบัวลำภู มุกดาหาร บึงกาฬ และสกลนคร

2.5 เขตปศุสัตว์ที่ 5 ประกอบด้วยพื้นที่ 8 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย แม่ฮ่องสอน แพร่ พะเยา และน่าน

2.6 เขตปศุสัตว์ที่ 6 ประกอบด้วยพื้นที่ 9 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดสุโขทัย กำแพงเพชร อุทัยธานี พิษณุโลก ตาก อุตรดิตถ์ นครสวรรค์ พิจิตร และเพชรบูรณ์

2.7 เขตปศุสัตว์ที่ 7 ประกอบด้วยพื้นที่ 7 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกาญจนบุรี เพชรบุรี นครปฐม ราชบุรี สมุทรสาคร สมุทรสงคราม และประจวบคีรีขันธ์

2.8 เขตปศุสัตว์ที่ 8 ประกอบด้วยพื้นที่ 7 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดภูเก็ต กระบี่ นครศรีธรรมราช ระนอง พังงา ชุมพร และสุราษฎร์ธานี

2.9 เขตปศุสัตว์ที่ 9 ประกอบด้วยพื้นที่ 7 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดปัตตานี ตรัง สงขลา ยะลา นราธิวาส สตูล และพัทลุง

3. การแบ่งเขตการประมง

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้แบ่งเขตประมงออกเป็นเขตประมงทางทะเล ซึ่งมีทั้งหมด 5 เขต และเขตประมงจังหวัดมีทั้งหมด 9 เขต ดังต่อไปนี้

3.1 เขตประมงทะเล (Coastal zone) ประกอบด้วยพื้นที่ที่มีอาชีพทำประมงทางทะเล จำแนกได้เป็น 5 เขต ได้แก่

3.1.1 เขตประมงที่ 1 ประกอบด้วยพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกของอ่าวไทย ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดตราด จันทบุรี และระยอง

3.1.2 เขตประมงที่ 2 ประกอบด้วยชายฝั่งทะเลบริเวณก้นอ่าวไทย ซึ่งมีความลึกของระดับน้ำทะเลเฉลี่ย 20 เมตร ครอบคลุมพื้นที่ 7 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดชลบุรี ฉะเชิงเทรา สมุทรปราการ กรุงเทพมหานคร สมุทรสาคร สมุทรสงคราม และเพชรบุรี

3.1.3 เขตประมงที่ 3 ประกอบด้วยชายฝั่งทะเลบริเวณอ่าวไทยฝั่งตะวันตกตอนบน ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร และสุราษฎร์ธานี

3.1.4 เขตประมงที่ 4 ประกอบด้วยชายฝั่งทะเลอ่าวไทยฝั่งตะวันออกตอนบน ครอบคลุมพื้นที่ 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา ปัตตานี และนราธิวาส

3.1.5 เขตประมงที่ 5 ประกอบด้วย ชายฝั่งทะเลบริเวณภาคใต้ฝั่งตะวันตก (ทะเลอันดามัน) ครอบคลุมพื้นที่ 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดระนอง พังงา ตรัง กระบี่ และภูเก็ต

3.2 การแบ่งเขตประมงจังหวัด กรมประมงได้กำหนดพื้นที่รับผิดชอบการบริหารงานด้านการประมง โดยแบ่งเป็น 9 เขต ได้แก่

3.2.1 เขต 1 ประกอบด้วยพื้นที่ 8 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนนทบุรี ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา ชัยนาท สระบุรี ลพบุรี อ่างทอง และสิงห์บุรี

3.2.2 เขต 2 ประกอบด้วยพื้นที่ 8 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดสมุทรสาคร สมุทรสงคราม นครปฐม ราชบุรี กาญจนบุรี สุพรรณบุรี เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์

3.2.3 เขต 3 ประกอบด้วยพื้นที่ 9 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดสมุทรปราการ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด ปราจีนบุรี สระแก้ว และนครนายก

3.2.4 เขต 4 ประกอบด้วยพื้นที่ 8 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกำแพงเพชร พิษณุโลก ตาก อุทัยธานี นครสวรรค์ พิจิตร เพชรบูรณ์ และสุโขทัย

3.2.5 เขต 5 ประกอบด้วยพื้นที่ 9 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปางแพร่ น่าน เชียงราย อุตรดิตถ์ และพะเยา

3.2.6 เขต 6 ประกอบด้วยพื้นที่ 7 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ยโสธร ศรีสะเกษ อุบลราชธานี และชัยภูมิ

3.2.7 เขต 7 ประกอบด้วยพื้นที่ 11 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ อุดรธานี หนองบัวลำภู ขอนแก่น มหาสารคาม นครพนม สกลนคร หนองคาย เลย และมุกดาหาร

3.2.8 เขต 8 ประกอบด้วยพื้นที่ 7 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ชุมพร ระนอง พังงา กระบี่ และภูเก็ต

3.2.9 เขต 9 ประกอบด้วยพื้นที่ 7 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดปัตตานี ตรัง สงขลา ยะลา นราธิวาส สตูล และพัทลุง

บทสรุป

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมมาแต่โบราณ เนื่องจากมีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ และมีลักษณะภูมิอากาศที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกพืชหลากหลายชนิด การเกษตรกรรมในประเทศไทยมีพัฒนาการคู่กับเศรษฐกิจและสังคมมาเป็นลำดับ ตั้งแต่การเกษตรกรรมเพื่อยังชีพจนมาเป็นเกษตรกรรมเพื่อการค้า ปัจจุบันประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตและส่งออกสินค้าทางการเกษตรหลายชนิด โดยมีแหล่งผลิตที่สำคัญจำแนกตามประเภทการเกษตรกรรมดังนี้ การเพาะปลูกประกอบด้วยการปลูกพืชอาหาร ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด อ้อย และมันสำปะหลัง พืชน้ำมัน ได้แก่ ถั่วเหลือง ปาล์มน้ำมัน และงา ผักและผลไม้ ได้แก่ เงาะ ทุเรียน สับปะรด กัญชง และมะม่วง พืชอื่น ๆ ได้แก่ กาแฟ ชา ยางพารา และกล้วยไม้ เป็นต้น การเลี้ยงสัตว์ประเทศไทยเคยเลี้ยงสัตว์ไว้ใช้งานและเป็นอาหารมาช้านานเช่นเดียวกับการเพาะปลูก ปัจจุบันมีการเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจหลายชนิด ประกอบด้วยสัตว์ที่เลี้ยงไว้ใช้งาน ได้แก่ ช้าง ม้า และลา เป็นต้น และสัตว์ที่เลี้ยงไว้เป็นอาหาร ได้แก่ โค เนื้อ ไก่ ไก่ และสุกร เป็นต้น ซึ่งประเทศไทยเป็นประเทศส่งออกเนื้อไก่เป็นสินค้าออกไปจำหน่ายทั้งในเอเชีย ยุโรป และอเมริกา

การประมงประกอบด้วย การจับสัตว์น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติ และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ซึ่งการประมงในแหล่งน้ำจืดส่วนใหญ่เป็นการเพาะเลี้ยงเพื่อบริโภคภายในประเทศ ส่วนการประมงที่สามารถส่งเป็นสินค้าออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศได้นั้นคือการประมงทางทะเล เนื่องจากประเทศไทยมีชายฝั่งติดกับทะเลทั้งสองด้าน คือทะเลฝั่งอ่าวไทยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของมหาสมุทรแปซิฟิก และทะเลอันดามันของมหาสมุทรอินเดีย ทำให้ประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตและส่งออกอาหารทะเล และผลิตภัณฑ์ด้านอาหารทะเลที่สำคัญแหล่งหนึ่งของโลก ส่วนการทำป่าไม้นั้นประเทศไทยมีการส่งออกไม้มานานทำให้พื้นที่ป่าธรรมชาติหมดไป ปัจจุบันจึงใช้วิธีการปลูกป่าสำหรับผลิตไม้ไว้ใช้ในประเทศ และมีการนำเข้าไม้จากประเทศเพื่อนบ้าน